

KAMK • University
of Applied Sciences

ESTEETÖN MATKA KAINUUN LUONTOON

Kyselytutkimus vammaisille ja toimintarajoitteisille

Jari Järviluoma, Arto Heikkinen & Petri Rissanen

ESTEETÖN MATKA KAINUUN LUONTOON
Kyselytutkimus vammaisille ja toimintarajoitteisille
Jari Järviluoma, Arto Heikkinen & Petri Rissanen

Kajaanin ammattikorkeakoulun julkaisusarja B

Raportteja ja selvityksiä 145

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan maaseudun
kehittämisen maatalousrahasto:
Eurooppa investoi maaseutualueisiin

Elinkeino-, liikenne- ja
ympäristökeskus

Yhteystiedot:

Kajaanin Ammattikorkeakoulun kirjasto

PL 240, 87101 KAJAANI

Puh. 044 7157042

Sähköposti: amkkirjasto@kamk.fi

<http://www.kamk.fi>

Kannen kuva:

Luonto kaikille - hanke

Kajaanin ammattikorkeakoulun julkaisusarja B 145 / 2022

ISBN 978-952-7219-99-7

ISSN 1458-915X

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	1
2	ESTEETÖN LUONTOMATKAILU.....	4
2.1	Esteetön luontomatkailu käsitteenä	4
2.2	Esteetön luontomatkailu Kainuussa	6
3	KYSELYTUTKIMUKSEN AINEISTO JA MENETELMÄT	9
4	TAUSTATIETOJA KYSELYYN VASTANNEISTA	11
5	LUONTOMATKAILUTOTTUMUKSET.....	13
6	KIINNOSTUS LUONTOMATKOIHIN JA LUONTOAKTIVITEETIIN	15
6.1	Luontomatkojen ja Kainuun alueen kiinnostavuus	15
6.2	Luontoaktiviteetit	16
7	LUONTOMATKOJEN SUUNNITTELU JA VARAAMINEN	19
7.1	Tietolähteiden käyttö ja tietotarpeet	19
7.2	Luontomatkailukohteiden valintakriteerit	21
7.3	Luontomatkojen varaaminen	23
8	LUONTOMATKAILUN HAASTEET	24
9	MILLAISILLE ESTEETTÖMÄN LUONTOMATKAILUN PALVELUILLE OLISI KYSYNTÄÄ?.....	32
10	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	38
	LÄHTEET	42

1 JOHDANTO

Suomessa luontomatkailun ja ylipäättään luonnossa virkistäytymisen merkitys on viime vuosina korostunut vapaa-ajan toimintana. Esimerkiksi kansallispuistojen käyntimäärät kaksinkertaistuvat aikavälillä 2010–2020, mikä ei selity pelkästään uusien kansallispuistojen perustamisella ja entisten laajentamisella, eikä myöskään koronapandemialla (Metsähallitus, 2021). Kyse on yleisemmästä trendistä, jonka syntyyn ovat todennäköisesti vaikuttaneet muun muassa väestön keskittyminen kaupunkialueille, luonnon ja sen hyvinvointivaikutusten esille nostaminen tutkimuksissa ja mediassa, etenkin sosiaalisen median kanavissa, uusien luontoaktiviteettien, välineiden ja teknologioiden lanseeraaminen sekä lisääntyvä kiinnostus ilmastovastuulliseen lähimatkailuun.

Kainuun matkailun vetovoima on perustunut ja perustunee jatkossakin pitkälti alueen luontoon. Siitä kertovat esimerkiksi Kainuun maakuntakuvaa tarkastelevat selvitykset, joita on vuosien varrella tehty useita. Selvitysten kestopäätöksinä on Kainuun profiloituminen ihmisten mielissä puhtaasta luonnonympäristöstä, kauniista maisemista ja rauhallisuudesta viehätysvoimansa saavaksi luontomatkailualueeksi (esim. Järviuoma, 2011). Myös luontomatkailun rakennetut puitteet, retkeilyreitit ja vastaavat, ovat Kainuussa monipuoliset ja monelta osin hyvässä kunnossa, joskin kehitettäviä reittejä ja luontokohteita on resurssipulan takia jouduttu priorisoidaan (Korhonen ym., 2021).

Retkeilyreitistöjä ja luontomatkailupalveluja kehitettäessä on tärkeää pitää mielessä matkailijoiden ja matkailijaryhmien moninaisuus. Ulkomaisilla, maamme luonnonolosuhteita huonosti tuntevilla turisteilla on omat erityistarpeensa, samoin on esimerkiksi hiihtäjillä, maastopyöräilijöillä, melojilla ja muilla erilaisten luontoaktiviteettien harrastajilla. Yhdenvertaisuuden katsannosta erityistarpeiden huomioinnin keskiössä ovat kuitenkin vammaiset ja toimintarajoitteiset matkailijat, joilla mahdollisuudet luonnossa virkistäytymiseen ovat liikkumisen, näkemisen, kuulemisen tai ymmärtämisen rajoitteiden johdosta heikommalla kuin muilla.

Vammaisten ja toimintarajoitteisten matkailun edistäminen on perusteltua paitsi yhdenvertaisuuden ja ihmisoikeuksien näkökulmasta myös liiketoiminnan ja luontomatkailualueiden kilpailukyvyyn kannalta. Suomessa on noin puoli miljoonaa pysyvästi liikkumis- ja toimintaesteistä henkilöä ja kansainvälisesti katsottuna pelkästään Euroopan väestöstä lähes 27 prosenttia tarvitsee esteettömiä ja saavutettavia matkailupalveluita. Useissa tapauksissa esteettömiä palveluja tar-

vitsevat matkailevat perheen, ystävän tai avustajan kanssa. Edellisten lisäksi esimerkiksi senioreissa ja lapsiperheissä on paljon sellaisia, joille esteettömät retkeilyreitit ja muut esteettömät luontopalvelut tarjoavat tavanomaista helpomman ja houkuttelevamman mahdollisuuden kokea luontoelämyksiä matkakohteissa. (Saari, toim., 2020, s. 4.) Kyse on siis kaiken kaikkiaan sellaisesta potentiaalisten asiakkaiden määrästä, jota ei ainakaan matkailukeskusten ja matkailualueiden tasolla kannata sivuuttaa. Nykymaailmassa esteettömyys on myös omiaan vahvistamaan matkailudestinaatioiden brändiä ja kohdekuvaa ja sen(kin) johdannaisena matkailun aluetaloudellisia vaikutuksia. Yhdenvertaiset ja esteettömät reitit, kohteet ja palvelut eivät siten ole keneltäkään pois vaan tuovat alueelle lisäarvoa ja kaivattua erottautumista.

Kainuuseen suuntautuvan esteettömän luontomatkailun edistämiseksi Kajaanin ammattikorkeakoulu ja Suomen Paralympiakomitea käynnistivät syksyllä 2021 Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman 2014–2020 rahoittaman hankkeen nimeltä *Kokonaisvaltaisen esteettömän luontomatkailun askelmerkit Kainuussa* (ks. Heikkinen & Rissanen, 2021). Hankkeen yleistavoitteena on esteettömien luontomatkailukohteiden kehittäminen, asiakasmäärien kasvattaminen sekä asiakkaiden viipymän pidentäminen Kainuussa. Hankkeella tavoitellaan myös esteettömyysoasaamisen kasvattamista Kainuun matkailukeskuksissa, matkailun alueorganisaatioissa, kunnissa ja yrityksissä. Kokonaisvaltaisuus hankkeen nimessä viittaa yhtäältä erityisryhmien huomioon ottamiseen laajasti, muutoinkin kuin liikuntaesteisten kannalta ja toisaalta koko palveluketjun esteettömyyteen matkan suunnittelusta matkustamiseen ja kohdealueen palveluihin. Kokonaisvaltaisuus on ymmärrettävissä myös tavoitteena tarjota vammaisille ja toimintarajoitteisille elämyksellisesti runsaita ja monipuolisia matkailu- ja luontokokemuksia.

Tämä hankkeen ensimmäiseen työpakettiin (tiedonkeruu) kuuluva raportti tarjoaa tietopohjaa hankkeen varsinaisille kehittämistoimenpiteille. Raporttiin on koottu vammaisten ja toimintarajoitteisten luontomatkailijoiden asiakastarpeita selvittävän kyselyn tulokset. Keskeisiä selvitettäviä kysymyksiä ovat hankesuunnitelmaa lainaten:

- Mistä (kanavat, alustat, verkkosivut) ja miten esteettömiä luontomatkailupalveluita ja -kohteita kaipaavat hakevat tietoa?
- Millaista tietoa kaivataan / tarvitaan ja mitkä tekijät edistäisivät palveluvalintoja ja ostopäätöstä?
- Millaisille matkailupalveluille / palvelupaketeille on kysyntää?

Edellisten kysymysten lisäksi raportissa tarkastellaan muun muassa vammaisten ja toimintarajoitteisten luontomatkailutottumuksia yleensä sekä heidän kokemiaan haasteita luontomatkaa suunniteltaessa, kohteeseen matkustettaessa ja perillä kohteessa.

Raportin ovat laatineet matkailututkija Jari Järviluoma ja hankkeen projektipäällikkö Arto Heikkinen Kajaanin ammattikorkeakoulusta sekä hankkeen toista toteuttajatahoa edustava projektipäällikkö Petri Rissanen Suomen Paralympiakomiteasta.

Ennen kyselyn ja sen tulosten tarkastelua raportin seuraavassa luvussa 2 avataan lyhyesti esteettömän luontomatkailun käsitettä ja kerrotaan tuoreimmista aiheeseen liittyvistä kotimaisista tietolähteistä, joihin tutustumalla lukija voi halutessaan muodostaa laajemman ja syvällisemmän kuvan esteettömän luontomatkailun edistämisestä Suomessa. Luvussa 2 esitellään myös Kainuun esteettömän luontomatkailun nykytilannetta ja tarjontaa.

2 ESTEETÖN LUONTOMATKAILU

2.1 Esteetön luontomatkailu käsitteenä

Esteettömän luontomatkailun sisältöä pohdittaessa on ehkä tarkoituksenmukaista lähteä liikelle siitä, mistä puhumme silloin, kun puhumme luontomatkailusta. Matkailun tutkimuksessa luontomatkailua on määritelty monin eri painotuksin ja sanakääntein, joskus tiukemmin ja joskus väljemmin. Suppeammillaan luontomatkailu rinnastetaan ekomatkailuun korostaen ekologisuuutta, luonnonsuojelua ja kestävyyttä, laveimmillaan luontomatkailu ymmärretään kaikeksi luontoon tukeutuvaksi matkailuksi. Yhteinen nimittäjä eri määritelmille on luontomatkailun käsitteittäminen matkailuksi, joka oleellisilta osin perustuu luonnon vetovoimaisuuteen ja odotettavissa olevien luontoelämysten painoarvoon matkakohdetta valittaessa. (Järviluoma, 2006, s. 53–61.)

Esteettömän luontomatkailun toinen komponentti, esteettömyys, viittaa sellaisiin ympäristöihin ja palveluihin, joita on mahdollista käyttää fyysisestä, psyykkisestä tai sosiaalisesta toimintakyvystä riippumatta (Jutila, 2012, s. 9). Esteettömyys koskee koko palveluketjua, mikä luontomatkailun yhteydessä tarkoittaa esteettömiä liikenneyhteyksiä, esteettömiä majoitus- ja ravitsemispalveluja, esteettömiä reittejä ja muita luontopalveluja sekä lisäksi tiedon saatavuutta kaikista edellisistä. Salla Jutila (2012, s. 15) perustelee pro gradu -tutkielmassaan esteettömyysketjun katkeamattomuuden tärkeyttä toteamalla, että ”... lomakohteeseen perille pääsemisestä ja esteettömästä majoituksesta ei ole paljoakaan iloa, jos ympäristöön ei pääse tutustumaan, aktiviteetteihin ei voi osallistua ja nähtävyyksiin ei ole mahdollista mennä. Myöskään pelkkä täydellisen esteettömän matkailupalvelun olemassaolo ei auta vammaisen henkilön matkalle lähtöä, jos hänellä ei ole mitään mahdollisuutta saada palvelusta tietoa.”

Esteettömyydelle on olemassa tiettyjä sukulaiskäsitteitä, joista keskeisimpiä ovat saavutettavuus ja inklusiivisuus. [Invalidiliiton](#) (2021) nettisivujen mukaan *saavutettavuudella* viitataan yleensä aineettomaan ympäristöön, kuten tietoon, verkkosivuihin, palveluihin ja asenteisiin esteettömyyden liittyessä tarkkaan ottaen lähinnä aineelliseen ympäristöön, kuten rakennuksiin, ulkoilualueisiin ja julkisiin liikennevälineisiin. Käsillä olevassa raportissa esteettömästä luontomatkailusta puhuttaessa saavutettavuuden katsotaan sisältyvän esteettömyyteen yhtenä sen oleellisena ulottuvuutena.

Inklusiivisuus on puolestaan maailmanlaajuisesti nosteessa oleva trendi, jolla matkailun yhteydessä tarkoitetaan pyrkimystä mahdollistaa matkailuelämysten kokeminen yhdenvertaisesti kaikille riippumatta iästä, seksuaalisesta suuntautumisesta, uskonnosta, kulttuurista ja mahdollisista erityistarpeista (Räsänen ym., 2021). Inklusiivinen matkailu on siten käsitteenä esteetöntä matkailua laveampi haastaen yleisemmällä tasolla matkailulle ja sen markkinoinnille tyypillistä eksklusiivisuutta (Biddulph & Scheyvens, 2018).

Viime vuosina tietoisuus ja tiedon määrä esteettömästä luontomatkailusta on ollut kasvussa. Aiheeseen liittyen Suomessa on toteutettu useitakin hankkeita, joiden raporteista löytyy hyödyllistä tietoa ja vinkkejä vammaisten ja toimintarajoitteisten luontomatkailun kehittäjille. Alla eräitä linkkejä hankkeiden toimesta laadittuihin raportteihin:

- [Yhdenvertaisuutta luontomatkailuun - Esteettömien ja saavutettavien luontomatkailupalveluiden suunnitteluopas](#) (Aaltonen & Ihalainen, toim., 2020).
- [Luontokohteiden esteettömyyden kartoittaminen ja kuvailu – Esteetön eräpolku -hankkeen raportti](#) (Saari, toim., 2020).
- [Polku luontoon! Näkökulmia yhdenvertaisen luontoliikunnan edistämiseen](#) (Mansikkaviita, toim., 2019).
- [Rohkeasti luontoon! – Näkökulmia yhdenvertaisen luontoliikunnan edistämiseen](#) (Mansikkaviita, toim., 2016).
- [Iloa ja hyötyä esteettömyydestä – Opas luontomatkailuyrittäjille](#) (Mantsinen, Örn & Ekroos, 2010).

Esteettömien reittien suunnittelua varten Invalidiliiton Esteettömyyskeskus, Suomen Paralympiakomitea ja Metsähallitus ovat laatineet ohjeet ja tarkistuslomakkeet [luontoreittien esteettömyyskartoituksille](#), joiden avulla selvitetään reittien kehittämistarpeet ja mahdollistetaan entistä monipuolisempien reittien kehittämistä (Saari, toim., 2020).

Tärkeää tietoa esteettömästä ja saavutettavasta matkailusta yleensä – siis muutakin kuin luontomatkailua koskevaa – on saatavissa esimerkiksi Visit Finlandin julkaisemasta *Inklusiivisen matkailun oppaasta* (Räsänen ym., 2021) ja Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutin julkaisusta *Matkailua kaikille? Näkökulmia matkailun ennakointiin* (Jutila & Ilola, toim., 2013).

Asiakasnäkökulmaa siihen, mitä esteetön luontomatkailu on tai voi olla käytännössä, tarjoavat Facebook-ryhmät [Luonto kaikille](#), [Näkövammaisten ja näkevien luontoretkeilijöiden kohtaamispaikka](#) ja [Esteetön matkailu](#) sekä esimerkiksi Alekski Kirjosen [Rajoitteet ovat vain omassa päässä](#) Facebook -sivusto. Esteettömästä matkailusta kertovista blogeista on tunnetuin Sanna Kalmarin pitämä [Palmuasema](#).

2.2 Esteetön luontomatkailu Kainuussa

Kainuun luontoreiteistä ja -kohteista esteettömyystietoa on saatavilla rajallisesti ja esteettömien luontomatkailupalveluiden tarjonta on alueella niukkaa. Esteettömiä luontomatkailukohteita maakunnassa on kuitenkin tarjolla varsin mukavasti. Maakunnan tunnetuimmat esteettömän luontomatkailun kohteet ovat pohjoisosassa sijaitseva Hossan kansallispuisto sekä Hepokönkään vesiputous Puolangalla. Vetovoimaisimmat esteettömät kalastuskohteet sijaitsevat Hossan lisäksi Kuhmossa, jossa sekä Pajakkakoski että Lentuankoski ovat osin esteettömiä kalastuskohteita. Talvisin Sotkamon Vuokatissa järjestetään vuosittain parahiihdon maailmancupin tai Eurooppa cupin osakilpailu, joka kokoaa alueelle laajan joukon paramaastohiihdon ja -ampumahiihdon urheilijoita. Lisäksi useat eri järjestöt järjestävät Vuokatissa etenkin talvisin omia tapahtumia, joissa tutustutaan esteettömään liikuntaan.

Vuoden 2022 retkipaikaksi valittu Hepoköngäs lukeutuu Suomen näyttävimpiin vesiputouksiin, ja Metsähallitus on rakentanut kohteen esteettömästi saavutettavaksi. Putouksen äärelle johtaa suoraan parkkipaikalta kivituhkapintainen esteetön reitti, jonka päästä löytyvät esteetön avokota, halkoliiteri ja käymälä. Esteetön polku jatkuu putouksen sivulla lähes alas saakka. Tulevaisuudessa Hepokönkään ympärille tulisi toteuttaa laajempi esteettömien käyntikohteiden verkosto esimerkiksi lähellä sijaitsevan Komulankönkään ym. avulla. Tällöin matkailijoiden silmissä kohteen vetovoimaisuus kasvaa ja myös majoitus- ja ravitsemispalveluille syntyy kysyntää.

Vuonna 2017 kansallispuistoksi valitussa Hossassa Metsähallitus on myöskin panostanut esteettömän luontomatkailun olosuhteiden kehittämiseen. Kansallispuiston alueella on esteetön Lihappyörteen luontopolku sekä Hossan tunnetuimmalle taukopaikalle, Muikkupuron laavulle johtava kivituhkapintainen vaativa esteetön luontoreitti. Luontokeskuksen läheisyydessä sijaitseva helppo Huosilammen esteetön polku ei varsinaisesti sijaitse kansallispuiston alueella, mutta on osa puiston esteettömien reittien kokonaisuutta. Nykyiset esteettömät luontoreitit ovat suh-

teellisen lyhyitä ja tulevaisuudessa myös muiden kuin esteettömien luontoreittien taukopaikkarakentamisessa tulisi huomioida esteettömyys. Tällöin vammaiset ja toimintarajoitteiset voisivat hyödyntää laajemmin alueen luontoreitistöä yksilöllisesti oman toimintakyvyn mukaisesti.

Esteetöntä vesistöretkeilyä on edistetty Hossassa viime vuosina. Kansallispuiston alueelle on valmistunut neljä esteetöntä melontalaituria, Jatkonjärven telttailualueelle, Jatkonsalmelle, Nurmiselälle sekä Julma-Ölkyn kanjonijärvelle, joista kahden ensin mainitun yhteydessä on myös esteetön käymälä. Parantuneet esteettömän vesistöretkeilyn olosuhteet tuovat kansallispuiston yhden leimallisimmista piirteistä, kirkasvetiset järvet ja lammet, entistä saavutettavammiksi. Esteettömien melontalaitureiden yhteyteen voidaan suunnitella melontareittejä, jotka ovat turvallisia ja samalla tuovat kansallispuiston esille uudenlaisesta näkökulmasta esteettömiä palveluita tarvitseville.

Lisääntyneiden esteettömän luontoliikunnan mahdollisuuksien Hossasta on kehittymässä esteettömän luontomatkailun saralla kohde, joka tarjoaa tekemistä ja kokemista useammaksi päiväksi. Pullonkaulaksi kohderyhmän käyntimäärien kehittymisessä nousee Hossan esteetön majoitus, joka muun majoitustarjonnan ohella on rajallista. Majoituskapasiteetin kasvattamisen yhteydessä myös täysin esteettömien majoituskohteiden lisärakentaminen tulisi huomioida osana alueen kehittämissuunnitelmia.

Itäisessä Kainuussa sijaitsevassa Kuhmossa on panostettu koskikalastukseen esteettömyyttä unohtamatta. Kuntakeskuksen välittömässä läheisyydessä sijaitsevan Pajakkakosken pohjoisrannalla on leveä pitkospuureitti, joka mahdollistaa esteettömän kalastuksen koskessa. Hieman pohjoiseen kuntakeskuksesta löytyy myös Lentuankosken koskikalastuskohde, jonka parhaille kalapaikoille pääsevät myös esteettömiä palveluita tarvitsevat. Lentuankoski on idyllinen esteetön päiväretkikohde ilman kalastustakin. Molemmat kosket antavat pyytäjälle mahdollisuuden saada siiman päähän tavallisten järvikalojen lisäksi taimenen tai harjuksen. Kuhmon ja koko Kainuun kalastuskohteiden osalta tulee vielä parantaa koordinoitua kohderyhmälle suunnattua viestintää alueen monipuolisista kalastusmahdollisuuksista sekä tuotteistaa valmiita kalastuspalveluita.

Sotkamon Vuokatti on laajalti tunnettu talviurheilukeskus ja Vuokatin Urheiluopiston yhteydessä toimii myös maastohiihdon olympiavalmennuskeskus. Tätä kautta Vuokatissa on myös runsaasti maastohiihdon kilpailutoimintaa. Parahiihdon maailmacup kisoja Vuokatti on isännöi-

nyt jo yli kymmenen vuoden ajan. Vuonna 2021 osallistujia oli Suomen joukkueen lisäksi kaikkiaan 16 eri maasta ja urheilijoita sekä muita joukkueiden jäseniä on yhteensä 249, joten alueella on kokemusta suuren mittakaavan esteettömien tapahtumien järjestämisestä.

Talvireittien osalta on huomioitava, että paraurheilijat ovat toimintakyvyltään usein kyvykkäämpiä kuin muut esteettömiä palveluita tarvitsevat, joten suoria johtopäätöksiä ei talvireittien tai olosuhteiden soveltuvuudesta voi tehdä. Vuokatin ja Sotkamon alueen laduista ja monikäyttöreiteistä vain pieni osa, jäälataja lukuun ottamatta, soveltuu esteettömiä reittejä tarvitseville ja tulevaisuudessa reittisuunnitelmissa ja -linjauksissa tähän tulee kiinnittää huomiota. Helpomman profiilin laduista ja reiteistä hyötyvät esteettömiä palveluita tarvitsevien lisäksi myös aloittelevat hiihtäjät, perheet pienten lasten kanssa sekä seniorit. Tärkeää erityisesti talvireittien osalta on huomioida myös pysäköintipaikat reittien läheisyydessä sekä sujuvan reitille siirtymisen varmistaminen.

3 KYSELYTUTKIMUKSEN AINEISTO JA MENETELMÄT

Selvityksen aineistona on vammaisille ja toimintarajoitteisille tehty sähköinen kysely. Kyselyn suunnittelu alkoi syyskuussa 2021 alustavan lomakeversion hahmottelulla, jossa apuna käytettiin aiempia aiheesta tehtyjä tutkimuksia (esim. Saari, toim., 2021). Kyselylomaketta jatkokehittiin hankeryhmän palaverissa, minkä tuloksena lomake sai lopullisen muotonsa lokakuun alussa. Valmis lomake sisälsi yhteensä 24 strukturoitua tai avointa kysymystä jaoteltuna pääpiirteissään tämän raportin sisällysluettelon mukaisiin osioihin.

Kyselyyn osallistumisen kannustimena vastaajille tarjottiin mahdollisuus antaa yhteystietonsa ja päästä näin mukaan retkeilyaiheisten palkintojen arvontaan. Erillisen arvontalomakkeen vastauksia ei ollut mahdollista yhdistää varsinaisessa kyselyssä annettuihin vastauksiin.

Kysely avattiin Webropol-sovelluksessa 6.10.2021, jonka jälkeen Petri Rissanen (Paralympiakomitea) jakoi kyselyn linkkiä sähköpostitse ja sosiaalisessa mediassa käyttäen kanavina Luonto kaikille -ryhmää, Amputoidut -ryhmää, Näkövammaisten ja näkevien luontoretkeilijöiden kohtaamispaikka -ryhmää ja Esteetön matkailu -ryhmää. Edellisten lisäksi Arto Heikkinen (Kajaanin ammattikorkeakoulu) välitti kyselylinkkiä Sotkamon ja Suomussalmen kuntien sosiaalisen median kanavien, Kajaanin Vammaisneuvoston sekä eräiden muiden kainuulaisten esteettömyyttä edistävien järjestöjen kautta. Noin kaksi viikkoa kyselylinkin jakamisen jälkeen sosiaalisen median kanaviin postattiin vielä muistutusviestit kyselyyn vastaamisesta.

Kysely suljettiin 8.11.2021, jolloin siihen oli vastannut kaikkiaan 122 henkilöä. Saatua vastausmäärää voidaan pitää hyvänä, etenkin kun huomioidaan vastaamisen laatu. Strukturoitujen kysymysten vastauksissa on vain vähän puuttuvaa tietoa ja myös avoimiin kysymyksiin on vastattu tunnollisesti, huolellisesti ja monisanaisesti.

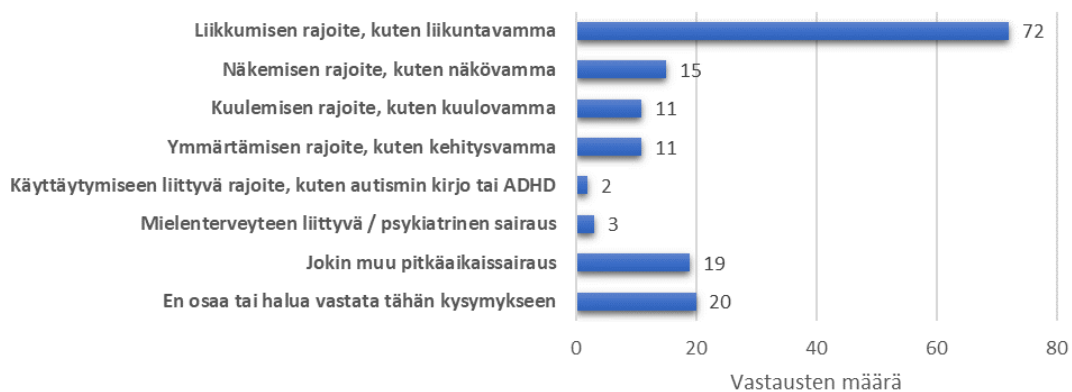
Kyselyn vastausten analysoinnissa pitäydytään määrällisten muuttujien osalta lähinnä muuttujien frekvenssijakaumien tarkastelussa. Avoimella kysymyksellä kysytyjen luontomatkojen suunnittelun tietotarpeiden sekä luontomatkojen haasteiden ja kehityskohteiden analysoinnit tehdään luokittelemalla vastauksissa yleisimmin esille nousseet teemat omiksi ryhmitseksi, joiden kuvauksia elävöitetään ja konkretisoidaan vastauksista otetuilla suorilla sitaateilla. Suorat sitaatit erottuvat leipätekstistä *kursivoituina*.

Seuraavissa luvuissa kyselyn tuloksia havainnollistetaan kaaviokuvilla, joista ilmenevät kulloinkin tarkastelun kohteena olevan kysymyksen vastausten jakaumat sekä kysymykseen vastanneiden määrät (n).

4 TAUSTATIETOJA KYSELYYN VASTANNEISTA

Kyselylomakkeessa ei kysytty perinteiseen tapaan vastaajien ikää ja sukupuolta, koska näille tiedoille ei nähty olevan tarvetta. Vastaajien yleisimpiä asuinkuntia olivat Helsinki (11 vastaajaa), Kajaani (8), Tampere (7), Espoo (6) ja Kuopio (4). Kaikkiaan vastaajia oli 61 eri kunnasta.

Tutkimukseen osallistuvien toimintarajoitteita selvitettiin pyytämällä vastaajia ilmoittamaan matkustamiseen ja erityisesti luontomatkailuun liittyviä rajoitteitaan. Rajoitekysymyksen formaatti lainattiin suoraan *Liikuttaako?* -tutkimuksessa käytetystä lomakkeesta (Saari, toim., 2021). Vastausvaihtoehdot ja niiden jakauma kyselyaineistossa ilmenee kuviosta 1. Kuviota tulkittaessa on huomattava, että vastaaja on voinut ilmoittaa useammankin kuin yhden matkailuun vaikuttavan toimintarajoitteen.

Kuvio 1. Kyselyyn vastanneiden toimintarajoitteet.

Kyselyyn vastanneissa selvällä enemmistöllä on liikkumisen rajoite. Näkövammaisia on kyselyaineistossa kaikkiaan 15. Näkövammaisten vastaajien osallistumiseen on mahdollisesti vaikuttanut jossain määrin alentavasti se, että eräältä vastaajalta tulleen palautteen mukaan kyselyä ei kaikilta osin voinut täyttää hänen käyttämänsä mobiililaitteen ruudunlukuohjelmalla. Kuulovammaisia ja ymmärtämisen rajoitteita omaavia vastaajia on kyselyaineistossa kumpiakin 11. Matkustamiseen vaikuttavista erikseen täsmennettävistä pitkäaikaissairauksista yleisimmin mainittuja olivat reuma, epilepsia ja lihassairaudet. Kaksikymmentä vastaajaa ei osannut tai halunnut vastata kysymykseen (kuvio 1).

Kolmannes vastaajista kertoi tarvitsevänsä henkilökohtaista avustajaa yleensä aina matkaillessaan, joskus avustajaa tarvitsee joka neljäs. Myöhemmin raportissa esiteltävien avoimien kysy-

mysten sivuhuomiona oli, että muutamissa tapauksissa kyselylomaketta ei ollut täytetty vammaisen tai toimintarajoitteisen itse, vaan esimerkiksi jompikumpi hänen vanhemmistaan. Tällöin kysymyksen sanamuoto saattaa hieman pienentää avustajaa tarvitsevien osuutta samoin kuin apuvälineitä tarvitsevien osuutta (kuvio 2).

Kuvio 2. Henkilökohtaisen avustajan tarve matkaillessa (n=122).

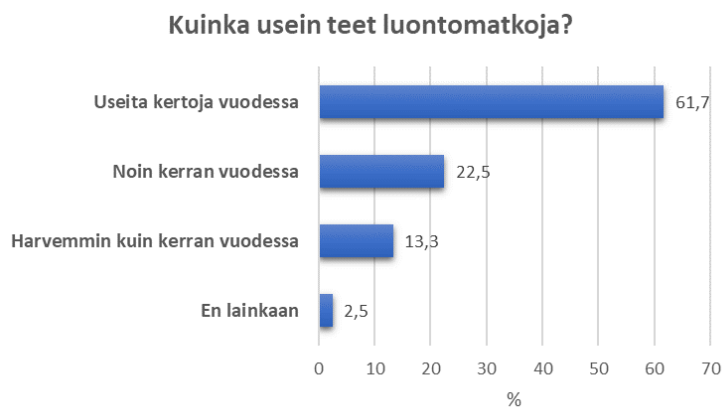

Kuvio 3. Apuvälineiden ja avustavien palveluiden tarve luontomatkalla (n=122).

Apuvälineet tai avustavat palvelut ovat luontomatkalla välttämättömiä joka toiselle vastaajalle, joka kymmenes ilmoitti tarvitsevänsä niitä joskus (kuvio 3). Tarvittavista apuvälineistä mainittiin yleisimmin pyörätuoli, sähköpyörätuoli ja pyörätuolin erilaiset sovellukset, kuten maastorattaat, metsäpyörätuoli ja sukset pyörätuoliin. Usein mainittuja apuvälineitä olivat myös kävely-/kyy-närsauvat, kävelykepit, valkoiset kepit, proteesit, nivel- ja Peroniustuet sekä rollaattorit, kolmi-pyöräiset ja Trike-pyörät. Luontomatkailun apuvälinevalikoimaan kuuluvat niin ikään potkulau-dat, sähköscootit ja vastaavat. Avustavien palvelujen täsmennykset koskivat selkokielistä ohjeiden lukemista ja kuvailutulkkauksia. Myös opaskoiran tarve otettiin esille joissakin vastauksissa.

5 LUONTOMATKAILUTOTTUMUKSET

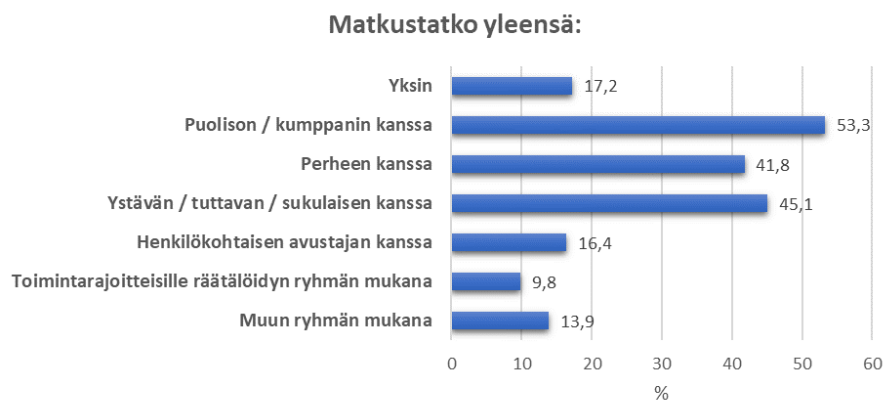
Kyselyyn vastanneet vammaiset ja toimintarajoitteiset ovat keskimäärin varsin tottuneita luontomatkailijoita. Valtaosa heistä tekee luontomatkoja useita kertoja vuodessa. Noin kerran vuodessa luontomatkailuvia on vastanneissa reilu viidennes ja sitä harvemmin matkailuvia 13 prosenttia. Vastanneissa oli vain kolme henkilöä, jotka eivät harrasta luontomatkailua lainkaan. Kysymyksen vastausohjeessa luontomatka täsmennettiin kotikunnan ulkopuolelle suuntautuvaksi matkaksi, jonka yhtenä keskeisenä tarkoituksena on luonnossa virkistäytyminen (kuvio 4).

Kuvio 4. Luontomatkojen useus (n=120).

Tavanomaisin vuodenaika luontomatkailulle on kesä, jolloin 89 prosenttia vastanneista ilmoitti tekevänsä luontomatkoja. Myös syksy on suosittu (75 %) ja kevät (57 %). Talvisia luontomatkoja kertoi tekevänsä 33 prosenttia selvitykseen osallistuneista. Luontomatkojen kausijakauma osoittaa, että myös lumisena kautena luontomatkoja tehdään suhteellisen paljon, mikä on hyvä pitää mielessä kehitettäessä esteettömiä luontomatkailupalveluja.

Luontomatkalla matkaseurana on yleensä puoliso, muut perheenjäsenet tai tuttavat, ystävät tai sukulaiset (kuvio 5). Matkaseuraa koskevan kysymyksen perusteella vammaiset ja toimintarajoitteiset matkustavat suhteellisen harvoin yksin, joskin näinkin kertoi tekevänsä 17 prosenttia vastanneista. Matkailuyritysten liiketoimintamahdollisuuksien kannalta asiakasmäärän kertautuminen on eräs lisäperuste ja kannuste esteettömän matkailun edistämiseen. Matkaseuraa kuvaavaa kaaviota tulkittaessa on huomioitava, että vastaajat ovat voineet halutessaan valita useammankin kohdan vastausvaihtoehdoista. Sama koskee kulkuneuvoja kuvaavaa kaaviota.

Kuvio 5. Matkaseura (n=122).

Esteetön luontomatkailu nojaa sängen vahvasti henkilöauton käyttöön matkustusvälineenä. Kyselyyn osallistuneista 92 prosenttia nimesi henkilöauton yleisesti käytetyksi kulkuneuvoksi. Junaa kertoi käyttävänsä viidennes ja linja-autoa 15 prosenttia vastanneista. Kaaviossa kohdassa 'Muuta kulkuneuvoa' täsmennettyjä liikennevälineitä olivat esimerkiksi ponttoonivene, kaanootti, polkupyörä, tandempyörä ja metro (kuvio 6).

Kuvio 6. Yleisimmin käytetyt kulkuneuvot (n=122).

Kainuun katsannosta vammaisten ja toimintarajoitteisten liikkumisen henkilöautopainotus voidaan nähdä hyväkin asia, sillä julkiset liikenneyhteydet maakuntaan eivät ole yleisesti ottaenkaan parhaat mahdolliset.

6 KIINNOSTUS LUONTOMATKOKIHIIN JA LUONTOAKTIVITEETIHIIN

6.1 Luontomatkojen ja Kainuun alueen kiinnostavuus

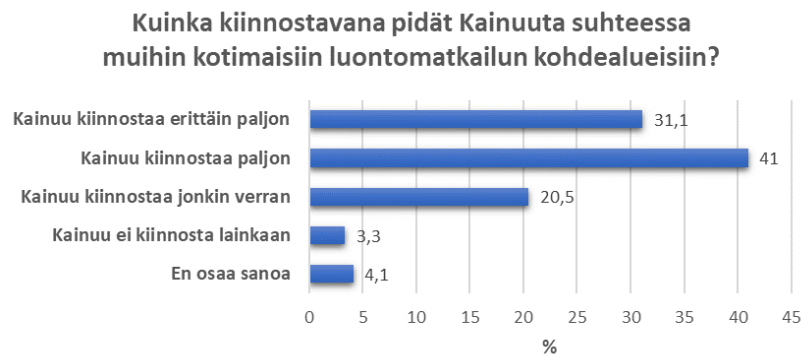
Kuten edellisessä luvussa kävi ilmi, selvitykseen osallistuneista vammaisista ja toimintarajoitteisista reilu enemmistö kertoi tekevänsä luontomatkvoja useita kertoja vuodessa. Sikäli ei ole suuri yllätys, että valtaosa vastanneista arvioi olevansa erittäin kiinnostunut luontomatkailemisesta. Vastaajista vain yhtä luontomatkailu ei kiinnosta lainkaan (kuvio 7).

Kuvio 7. Kiinnostus luontomatkailuun (n=120).

Kainuun kiinnostavuus suhteessa muihin kotimaisiin luontomatkailun kohdealueisiin on sekin hyvällä tasolla. Viidennes vastaajista piti Kainuuta jossain määrin kiinnostavana, 41 prosenttia arvioi Kainuun kiinnostavan paljon ja 31 prosenttia peräti erittäin paljon luontomatkailukohdeena. Neljä vastaajaa ei tuntenut mielenkiintoa Kainuun tarjoamiin luontomatkailullisiin mahdollisuuksiin, viisi vastaajaa ei osannut ilmaista kantaansa asiaan (kuvio 8).

Kainuun kiinnostavuuden osalta vammaisten ja toimintarajoitteisten vastaukset mukailevat pitkälti mielikuvaa, mikä matkailijoilla yleensäkin on Kainuun luonnon vetovoimaisuudesta.

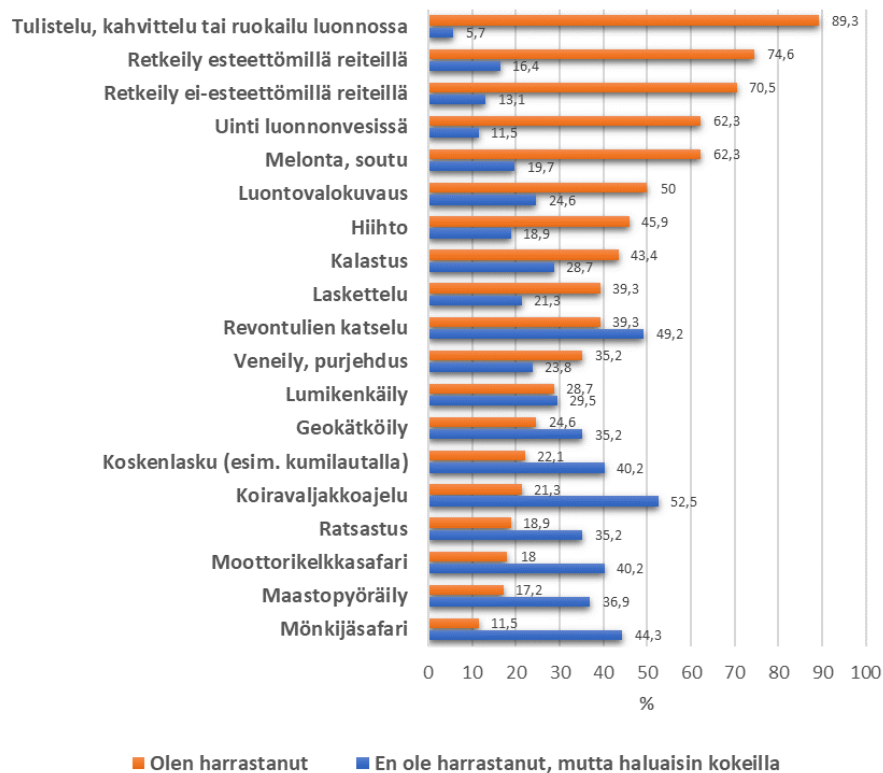
Kuvio 8. Kainuun kiinnostavuus luontomatkailukohteena (n=122).

6.2 Luontoaktiviteetit

Luontoaktiviteetteja koskevalla kysymyspatterilla pyrittiin selvittämään, mitä aktiviteetteja vastaaja on harrastanut ja toisaalta mitä aktiviteetteja vastaaja ei ole harrastanut, mutta haluaisi kokeilla.

Kyselyaineistossa yleisimpiä harrastettuja aktiviteetteja ovat retkeily ja tulistelu luonnossa, uinti, soutu ja melonta, luontokuvaus, hiihto sekä kalastus (kuvio 9). Nämä aktiviteetit ovat suosituimmasta päästä myös Suomen kansallispuistojen virkistyskäyttötutkimuksen (Konu ym., 2021) sekä luonnon valtakunnallisen virkistyskäytön inventointitutkimuksen (Sievänen & Neuvonen, toim., 2011) tuloksissa. Vammaisten ja toimintarajoitteisten yleisimmin harrastamat luontoaktiviteetit ovat toisin sanoen pääpiirteiltään samoja kuin suomalaisilla yleensä. Kyselylomakkeeseen nimeytyistä aktiviteeteista vähiten kokeiltuja ovat mönkijäsafarit, maastopyöräily, moottorikelkkasafarit ja ratsastus, joita kaikkia alle viidennes kyselyyn vastanneista ilmoitti harrastaneensa.

Mitä luontoaktiviteetteja olet harrastanut tai haluaisit harrastaa matkaillessasi?

Kuvio 9. Harrastetut luontoaktiviteetit ja kiinnostus ennenkokemattomiin aktiviteetteihin (n=66-116).

Kun tarkastellaan kiinnostusta kokeilla itselle kokonaan uusia luontoaktiviteetteja, lomakkeessa listatuista harrasteista nousevat selvimmän esille koiravaljakkoajelut ja revontulien katselu, joita kumpaakin joka toinen vastaaja on halukas kokeilemaan. Seuraavaksi eniten kokeilunhalua on mönkijä- ja moottorikelkkasafareihin, koskenlaskuun (esim. kumilautalla), maastopyöräilyyn, ratsastukseen ja geokätköilyyn, joita niitäkin yli kolmannes selvitykseen osallistuneista testaisi mielellään (kuvio 9).

Kyselylomakkeessa mainittujen aktiviteettien lisäksi vastaajille tarjottiin mahdollisuus nimetä itse luontoaktiviteetteja, joita he ovat harrastaneet tai haluaisivat harrastaa. Harrastettuja aktiviteetteja, joita lomakkeessa ei erikseen mainita, ovat esimerkiksi lintubongaus, telttailu, marjastus, kalliokiipeily ja -laskeutuminen sekä sup-lautailu. Kiinnostavia ennenkokemattomia luontoaktiviteetteja ovat puolestaan muun muassa yöpyminen luonnossa, retki luonto-oppaan kanssa ja frisbee.

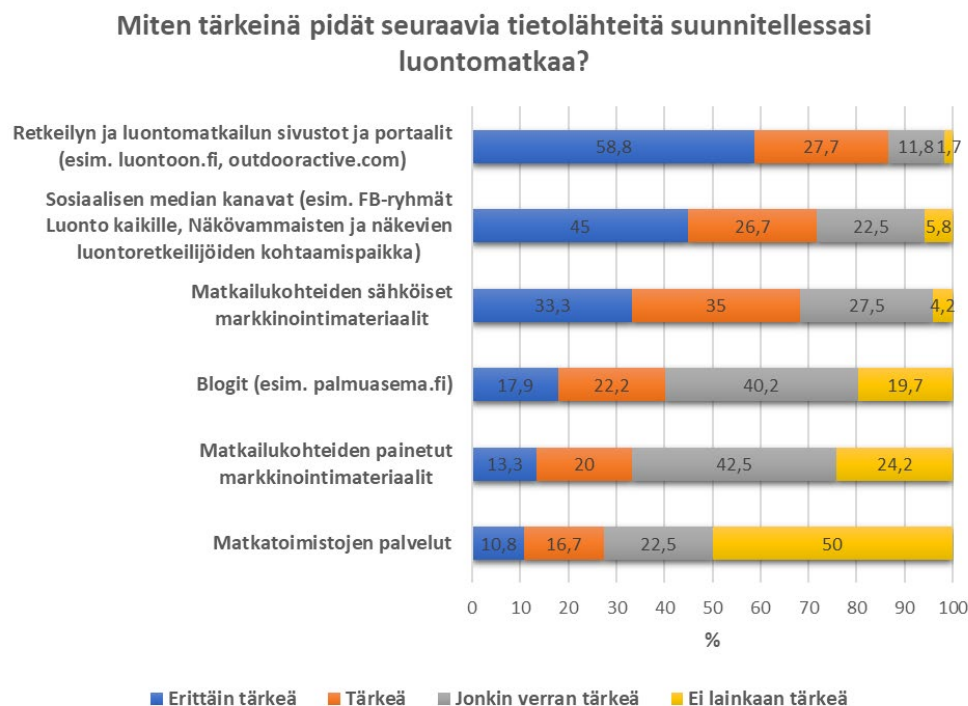
Yleishuomiona luontoharrasteista voidaan todeta, että vammaisten ja toimintarajoitteisten luontoaktiviteetit ovat monesti kesään painottuvia, mutta kyselyaineiston perusteella kiinnostusta näyttäisi olevan myös talviaktiviteetteihin tai ainakin niiden kokeiluun.

7 LUONTOMATKOJEN SUUNNITTELU JA VARAAMINEN

7.1 Tietolähteiden käyttö ja tietotarpeet

Luontomatkaa edeltää yleensä tiedonhaku kohteista ja mahdollisista vaihtoehdoista, varsinkin jos suunnitelmissa on vieraila paikoissa, joista ei ole aiempia kokemuksia. Kyselylomakkeessa eri tietolähteiden käyttöä kartoitettiin luettelemalla tiettyjä matkailijoita palvelevia informaatiokanavia ja pyytämällä vastaajia arvioimaan niiden merkittävyyttä heidän valitessaan luontomatkauskohdetta.

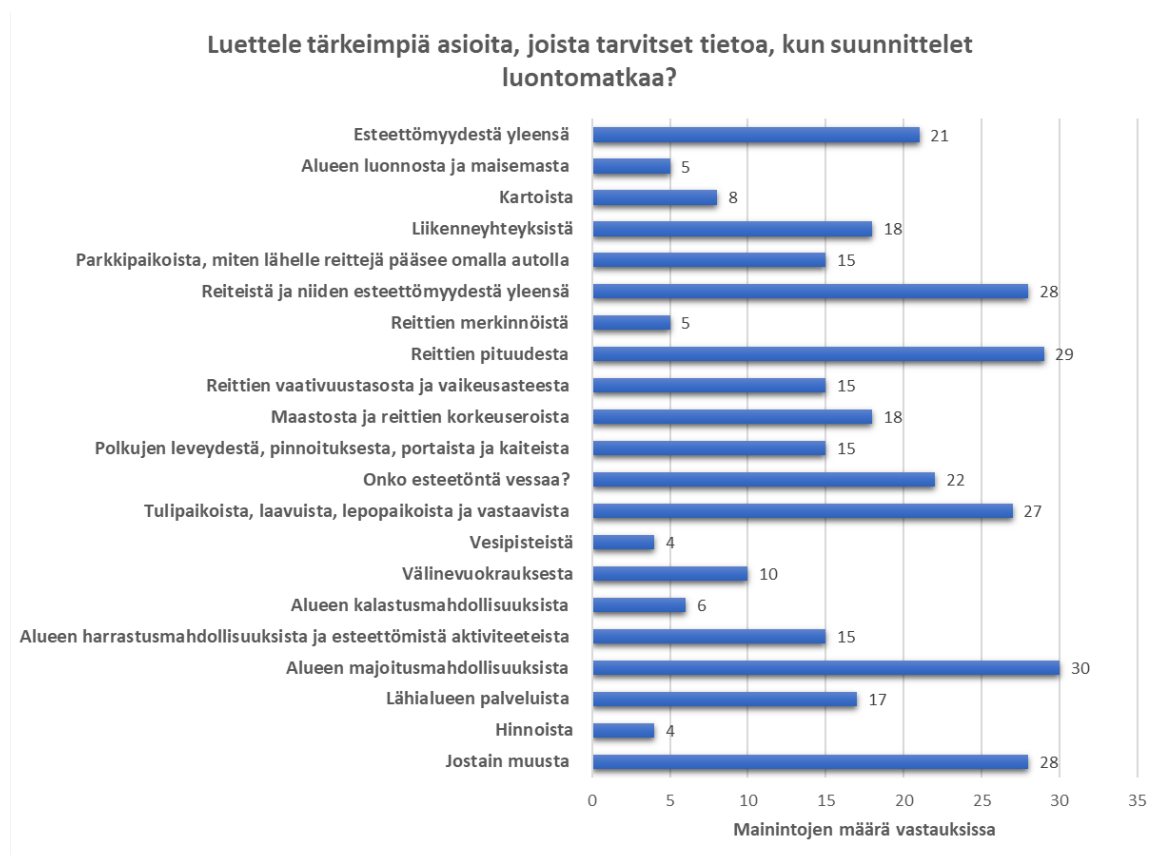
Saadut vastaukset osoittavat tiedonhaun tapahtuvan pääosin sähköisistä viestintävälineistä. Näistä tärkeimpinä pidetään yleisiä retkeilyn ja luontomatkauskailun nettisivustoja, joita ovat esimerkiksi Metsähallituksen ylläpitämä luontoon.fi ja Euroopan laajimpiin kuuluva ulkoiluportaali outdooractive.com. Lähes yhtä tärkeitä ovat esteettömään luontomatkauskailuun erikoistuneet sosiaalisen median kanavat kuten Luonto kaikille sekä Näkövammaisten ja näkevien luontoretkeilijöiden kohtaamispaikka (kuvio 10).

Kuvio 10. Eri tietolähteiden tärkeys luontomatkoja suunniteltaessa (n=117-120).

Sähköisiin viestintävälineisiin verrattuna matkailukohteiden painettujen markkinointimateriaalien ja matkatoimistojen palvelujen merkitys koettiin vähäisemmäksi, joskin täysin merkityksettömiä tiedonhakukanavia nekään eivät millään muotoa ole.

Käytettyjen tiedonhakukanavien lisäksi selvitykseen osallistuneita pyydettiin omin sanoin luettelemaan tärkeimpiä asioita, joista he tarvitsevat tietoa luontomatkoja suunnitellessaan. Vastauksissa yleisimmin esiintyvät teemat ja niihin liittyvien mainintojen määrät vastausaineistossa on koottu kuvioon 11.

Kuvio 11. Tietotarpeet luontomatkaa suunniteltaessa.

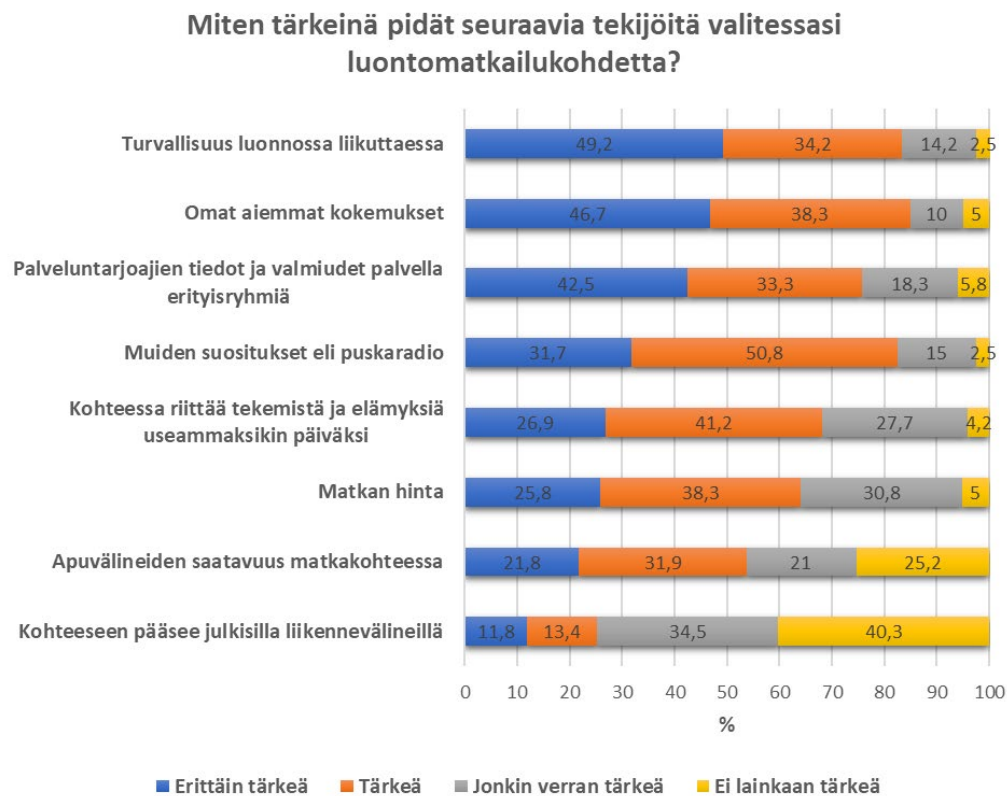
Kuvio 11 osoittaa luontomatkaa suunnittelevien hakevat useimmin tietoa matkakohteiden reitistöistä ja niiden esteettömyydestä. Reitistöistä halutaan tietää muun muassa polkujen pituudet, vaativuustasot, korkeuserot, leveydet, pintamateriaalit ja merkitsemistavat. Tieto polkujen varsilla olevista esteettömistä tuli- ja lepopaikoista, laavuista, vesipisteistä ja käymälöistä on yhtä lailla tärkeää. Oleellinen ennakkotieto on myös se, kuinka lähelle reittejä pääsee omalla autolla.

Reitistöjen esteettömyyden lisäksi tietoa tarvitaan alueen esteettömistä majoitusmahdollisuuksista, välinevuokrauksesta ja lähialueen palveluista yleensä sekä esteettömistä harrastusmahdollisuuksista. Samoin esteettömistä liikenneyhteyksistä ja kuljetuspalveluista, kartoista sekä alueen luonnon ja maisemien ominaispiirteistä olisi hyvä olla tietoa tarjolla.

Kuvion 11 alimman palkin muita erikseen luokittelemattomia tietotarpeita ovat esimerkiksi halu saada etukäteen käsitys siitä, ovatko koirat tervetulleita alueelle, pääseekö ambulanssi kohteeseen tai onko kohteessa kenttää matkapuhelimelle.

7.2 Luontomatkailukohteiden valintakriteerit

Luontomatkojen suunnitteluun liittyen vastaajia pyydettiin arvioimaan tiettyjen lomakkeessa nimettyjen tekijöiden merkittävyyttä matkakohdetta valittaessa. Kaikilta vastaajaryhmiltä kysytyjen luontomatkailukohteen valintakriteerien merkittävyysarviot ilmenevät kuviosta 12. Kysytyistä tekijöistä kohdevalinnassa painavat eniten turvallisuus luonnossa liikuttaessa, mahdolliset omat aiemmat kokemukset kohteesta, palveluntarjoajien valmiudet palvella vammaisia ja toimintarajoitteisia sekä muiden ihmisten suositukset.

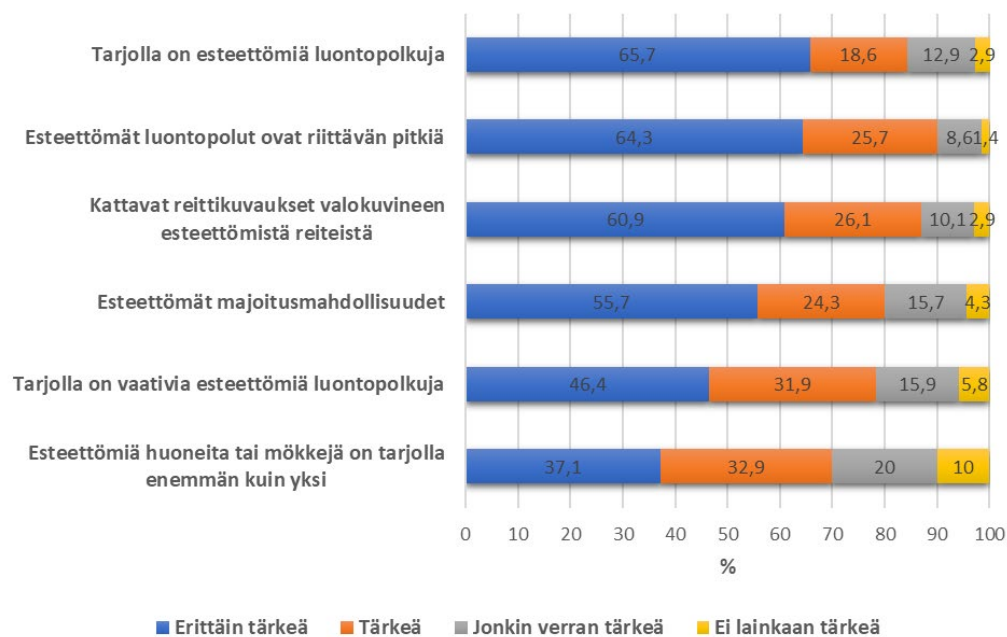

Kuvio 12. Tiettyjen tekijöiden tärkeys luontomatkailukohdetta valittaessa (n=119-120).

Vähiten merkitykselliseksi kysytyistä kohdevalinnan kriteereistä arvioitiin kohteeseen pääseminen julkisilla kulkuneuvoilla, joskin neljännes selvitykseen osallistuneista arvioi myös julkisten liikenneyhteyksien olevan tärkeä tai jopa erittäin tärkeän tekijä matkakohdetta valittaessa.

Vastaavaa kysymysformaattia käyttäen liikuntaesteisiltä tiedusteltiin erikseen tiettyjen tekijöiden vaikutusta luontomatkailukohteen valintaan. Liikuntaesteisiä varten muotoillut matkakohteen valintatekijät arvioitiin jokainen merkitykseltään yleisimmin joko erittäin tärkeäksi tai tärkeäksi (kuvio 13). Liikuntaesteisille oleellisia ja kohteen vetovoimaa lisääviä tekijöitä ovat esimerkiksi esteettömät ja riittävän pitkät luontopolut ja niistä etukäteen saatavissa olevat kattavat reittikuvaukset sekä luonnollisesti myös esteettömien majoitusmahdollisuuksien olemassaolo. Nämä seikat ovat suunnilleen yhtä merkittäviä kohdevalinnan kriteerejä kuin edellä mainitut turvallisuus, aiemmat kokemukset kohteesta, palveluntarjoajien valmiudet palvella erityisryhmiä sekä muiden suositukset.

Miten tärkeinä pidät seuraavia tekijöitä valitessasi luontomatkailukohtetta? (kysymyksiä liikuntaesteisille)

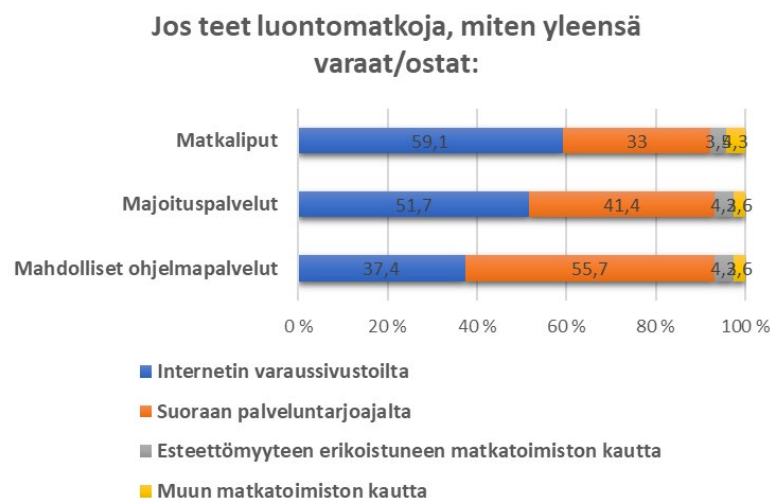
Kuvio 13. Pelkästään liikuntaesteisiltä kysytyjen luontomatkailukohteen valintakriteerien tärkeys (n=69-70).

Selvityksen kohderyhmistä luontomatkailukohteen valintakriteerejä kysyttiin myös erikseen näkövammaisille ja erikseen kuulovammaisille räätälöidyillä kysymyksillä samalla periaatteella kuin tehtiin liikuntaesteisten osalta. Näkö- ja kuulovammaisten vastausmäärät jäivät kuitenkin niin

pieniksi, ettei tuloksia ole tarkoituksenmukaista esitellä yksityiskohtaisesti. Yleistäen näkövammaisten luontomatkailukohteen valinnan syistä nousivat esille sellaisten reittien tarjonta, jotka mahdollistavat opaskoiran tai oppaan kanssa kulkemisen, reittien erottuminen rakenteiltaan tai pinnoitukseltaan muusta maastosta, 3D-kohokartat luontokohteista sekä kuvailutulkkaus luontokohteiden opastuksessa. Kuulovammaisten vastauksissa painottuivat puolestaan viittomakieltä osaavat palveluntarjoajat, tekstitetyt tai viitotut videot luontokohteiden markkinointimateriaaleissa sekä viittomatulkkipalvelujen saatavuus.

7.3 Luontomatkojen varaaminen

Luontomatkojen varauskanavat eroavat palvelutyypeittäin (kuvio 14). Matkaliput varataan ja ostetaan pääosin internetin varaussivustoilta. Niin ikään majoituspalvelut hankitaan enimmäkseen netin varauskanavien kautta, toisaalta monet varaavat huoneen tai mökin suoraan palveluntarjoajaltakin. Ohjelmapalveluissa asetelma on käänteinen, sillä mahdolliset aktiviteetit varataan suurimmaksi osaksi suoraan ohjelmapalveluyrityksistä ja vasta toissijaisesti netin varaussivustojen kautta. Matkatoimistojen merkitys varauskanavana jää palvelutyyppistä riippumatta yleensä vähäiseksi.

Kuvio 14. Esteettömien luontomatkojen yleisimmät varauskanavat (n=115).

8 LUONTOMATKAILUN HAASTEET

Kysymyslomakkeessa tiedusteltiin avoimilla kysymyksillä, millaisia haasteita vastaajat ovat kokeneet luontomatkaa suunnitellessaan, kohteeseen matkustettaessa ja perillä luontomatkailukohteessa. Haasteita kysyttiin siis kolmella omin sanoin vastattavalla kysymyksellä. Kysymyksissä tyhjiksi jätettyjä vastauskenttiä oli vähän, vain noin joka viidennessä vastauksessa. Kysymyksiin vastanneet olivat usein monisanaisia ja nimesivät vastauksissaan samalla kertaa useita erilaisia haastaviksi koettuja asioita tai tilanteita. Vastauksia analysoitaessa vammaisten ja toimintarajoitteisten mainitsemat haasteet luokiteltiin vastauksissa tyypillisimmin esiin nostettujen teemojen alle. Teemojen esittelyä elävöitetään seuraavassa vastauksista otetuilla suorilla sitaateilla, jotka erottuvat tekstissä *kursivoituina*.

Luontomatkan suunnitteluvaiheen yleisimmät haasteet ilmenevät kuvioista 15. Kuvion sanoma voidaan kiteyttää toteamalla matkan suunnitteluvaiheen hankaluuksien liittyvät pääosiltaan informaatioon löytämiseen ja informaation laatuun.

Yleinen ennakkotiedon löytämisen vaikeus ...
 ... tiedon hajanaisuus ...
 ... tieto ei ole saavutettavassa muodossa ...
 ... sekä tiedon epätarkkuus ja riittämätön kattavuus
 Jos tietoa löytyykin, sen luotettavuus saattaa olla kyseenalaista
 Puutteet netissä olevissa esteettömien reittien ja luontokohteiden kuvauksissa
 Majoituspaikkoja ja sisätiloja koskevan esteettömyystiedon saanti

Kuvio 15. Haasteet luontomatkaa suunniteltaessa. Avoimien vastausten yleisimmät teemat.

Yleistä ennakkotiedon löytämisen vaikeutta kuvaavat esimerkiksi alla olevat vastaussitaatit:

- *Tiedon löytämisen vaikeus.*
- *Tarpeellista tietoa toisinaan vaikeaa tai mahdotonta löytää.*
- *Tarvittavaa tietoa ei löydy netistä eikä sitä aina saa sähköpostitse tai puhelimitsekaan.*
- *Tietoa on vaikea saada, onko kohde todellakin esteetön.*

Yksi syy tiedon huonoon löydettävyyteen on sen hajanaisuus. Eräs vastaaja kuvaa, miten *tietoa pitää kerätä monesta paikasta ja monien palveluntarjoajien nettisivuilta*. Toisen mielestä on vaalittavaa, että maassamme *ei ole yhtä paikkaa, josta kattavasti löytyisi tiedot Suomen esteettömistä luontokohteista*.

Tiedon huonoon saavutettavuuteen ovat luokiteltavissa seuraavat aistivammaisten vastaajien kokemukset: *Tieto ei ole aina saavutettavassa muodossa netissä ja Ei voinut ottaa yhteyttä tekstiviestillä vaan soittamalla. Piti etsiä toista ratkaisua sähköpostilla*. Karttojen osalta tiedon saavutettavuuteen kiinnitti huomiota eräs näkörajoitteinen vastaaja kertomalla karttojen sisältävät liikaa informaatiota, mistä syystä niitä on vaikea tulkita. Selkokartat auttavat asiaa, mutta nykyisistä selkokartoista puuttuvat vastaajan mukaan esimerkiksi retkeilyreitit ja vastaavat.

Tarjolla olevan tiedon epätarkkuus ja luotettavuus otettiin melko usein esille luontomatkan suunnittelua vaikeuttavina haasteina. Näitä tiedon laatuun liittyviä tekijöitä kuvattiin vastauksissa esimerkiksi näin:

- *Esteettömyyttä ei ole kuvattu tarpeeksi yksityiskohtaisesti.*
- *Viimeisin esimerkki hämmentävästä esittelystä koskee ... laavua, joka on itsessään esteetön, mutta liikuntarajoitteiselle saavutettavissa vain vesiteitse ja sitä kautta aika mutkikkaan melontareitin jälkeen, jolloin apuvälineitä ei kuitenkaan saisi mukaan.*
- *Kaikki tiedot eivät ole ajan tasalla.*
- *Tiedon hankinta vie paljon aikaa, kun kaikkia toimijoita täytyy kontaktoida ja silti ei usein voi luottaa, tietääkö asiakaspalvelija oikeasti esteettömyyskysymyksistä.*
- *Esteettömiä reittikuvauksia on hankala löytää netistä. Eikä ne aina ole mitä lupaa.*

Puutteet netissä olevissa esteettömien reittien ja luontokohteiden kuvauksissa olivat yleisimpiä luontomatkan suunnitteluhaasteita. Luontokohteen valinta menee hankalaksi, jos ei etukäteen ole varmaa tietoa, ovatko reitit itselle soveltuvia vai eivät.

- *Riittämättömät tiedot reittien soveltuvuudesta omaan terveydentilaan.*
- *Ei saa selvää, kuinka esteetön reitti oikeasti on (jos on mäkiä tai epätasaisuuksia tai maaperä pehmeää ei liikkuminen onnistukaan).*
- *Vaikea tietää soveltuuko reitti sokealle henkilölle, useat kansallispuistot erittäin haastavia kulkea, koska polut kuluneita ja juurakot pinnassa.*
- *Missään ei välttämättä mainita, että onko kohteessa esim. hyväkuntoiset pitkospuut, että sokea uskaltaa lähteä.*

- *Yleensä luontokohteiden esteettömyystiedot ovat olemattomia tyylisiin osiin sopii liikuntarajoitteisille. Se ei vielä kerro mitään. Tarvitaan tarkkaa yksityiskohtaista tietoa, reittien kuvauksia, on inva-wc, selkeät kartat, mistä näkyy esteettömät reitit, taukopaikat ja wc:t.*
- *Esteettömien reittien pituus on usein naurettavan lyhyt, mutta tieto siitä, miten pitkä se normaali reitti on ja pääseekö esteettömästä osuudesta jatkamaan sinne ja kuinka haastava se on, ei helposti löydy kuin puskaradiosta.*

Majoituspaikkoja ja sisätiloja koskien eräs vastaaja piti matkasuunnittelua hankaloittavana tekijänä sitä, että *majoituspaikkojen hakupalveluissa ja niiden omilla sivuilla ei ole juurikaan esteettömyystietoja eikä kukaan jaksaa alkaa soittamaan umpimähkään paikkoja läpi.* Yksityiskohtaista etukäteistietoa tarvittaisiin vastausten perusteella esimerkiksi luiskista ja niiden jyrkkyydestä, kynnyksistä, ovien leveyksistä, sängyistä (korkeus, sähkösätky), wc-tiloista, pistorasioiden määrästä ja ruokailutilojen esteettömyydestä.

Luontomatkojen suunnittelun haasteiksi mainittiin jossain määrin muitakin kuin informaation löytämistä tai tiedon laatua koskevia seikkoja. Tällaisista muista haasteista useimmin mainittuja olivat rahan ja vapaa-ajan niukkuus sekä heikot julkiset liikenneyhteydet ja pitkät välimatkat, jotka kaikki rajaavat kiinnostavia luontomatkailukohteita pois jo matkojen suunnitteluvaiheessa.

Luontokohteeseen matkustamiseen liittyvät yleisimmät haasteet on listattu kuvioon 16. Selvitukseen osallistuneiden vastauksissa matkustamisen haasteet kohdentuivat paljolti julkisiin liikenneyhteyksiin ja niiden esteellisyyteen – omalla autolla pääsee helpommalla, joskin täysin haasteetonta autolla liikkuminenkaan ei ole.

Julkisten liikenneyhteyksien vähäisyys ja esteellisyys
 Apuvälineiden ja matkatavaroiden kuljetus julkisissa liikennevälineissä
 Omalla autolla liikuttaessa matkustamisen haasteita vähemmän tai ei lainkaan ...
 ... paitsi joskus taukopaikkojen esteettömyyden kanssa ...
 ... ja tiestön kuntoon ja puomeihin liittyen
 Yleishaasteena matkan pituus

Kuvio 16. Haasteet matkustettaessa luontomatkailukohteeseen. Avointen vastausten yleisimmät teemat.

Julkisten liikenneyhteyksien vähäisyys ja toimimattomuus ovat tavanomainen kritiikin aihe maaseutualueille suuntautuvassa matkailussa. Tämä ilmeni myös vammaisten ja toimintarajoitteisten vastauksissa, joissa julkinen liikenne mainittiin useimmin luontomatkoille matkustamisen haasteeksi.

- *Julkisia on todella vähän.*
- *Liikenneyhteydet haasteelliset etenkin Kainuussa.*
- *Julkisilla kulkuneuvoilla ei yleensä pääse lähelle; tulee liikaa kuluja ja hankaluutta matkustaa.*
- *Kiva kohde jossain peräkylällä, ei julkisia esteettömiä kuljetuksia.*

Yksityiskohtaista kritiikkiä osoitettiin niin rautateille (*VR ei tarjoa saattajapalvelua henkilöautojen kuormaus- ja lastauspaikoille eikä makuuvaunuun*) kuin myös lentoliikenteelle (*Kotimaan lennoilla lennetään usein koneilla, jotka ovat liian pieniä sähköpyörätuolille*). Niin ikään aikatauluista perille pääseminen ei ainakaan erään vastaajan mielestä ole aivan mutkatonta: *Junalla kun tulee ja jatkaisi bussilla, on aina ihan himmeällä, mistä ne aikataulut löytyvät ja kuinka ketjuttaa etappeja.*

Erityishuomiona vastauksessa tuotiin esiin apuvälineiden ja matkatavaroiden kuljetus julkisissa liikennevälineissä. Tavaramäärä voi olla este tai vähintäänkin haaste esimerkiksi junan tai linja-auton käytölle. Erästä vastaajaa lainaten: *[julkisissa liikennevälineissä] joutuu myös rajaamaan mukaan otettavia apuvälineitä ja matkatavaroita, koska ei vain pysty roudaamaan niitä.*

Osin julkisten liikennevälineiden käytön ongelmista johtuen useat selvitykseen osallistuneista kokivat oman henkilö- tai matkailuauton toimivammaksi ja helpommaksi liikkumiskorjauksiksi luontomatkoille matkustettaessa. Esimerkkejä oman auton suosimisesta ovat vastaukset kuten *Oma auto, ei haasteita* tai *Helpompi mennä omalla autolla, vaikka julkiset näennäisesti kulkee.*

Aivan kaikissa tapauksissa omalla autollakaan taitettu matka ei suju täysin ongelmitta. Vastauksissa autoilun mahdollisiksi ongelmakohtiksi nähtiin erityisesti taukopaikkojen tilat, jotka eivät välttämättä ole esteettömiä (*Wc-tilat ja välikahvilat/ruokailupaikat eivät aina pyörätuolilla saavutettavia*). Toisaalta taukopaikkojen esteettömyydelle annettiin myönteistäkin palautetta: *Matkan varrelta täytyy löytää inva-wc. Onneksi on ABC-asetat, joista sellainen löytyy.*

Harmia autolla liikuttaessa voivat joskus aiheuttaa myös pienempien teiden heikko kunto ja yl-
lättävät puomitukset: *Joihinkin kohteisiin mennessä on puomeja, jotka voitaisiin avata liikunta-
rajoitteisten ajoneuvoille, mutta ei ole mitään yhteystietoja mistä sitä voisi kysyä. Joskus puomit
estävät myös pyörätuolilla kulkemisen.*

Melko moni vastaaja, kaikkiaan kahdeksan, kertoi matkustamisen haasteeksi matkan pituuden
asiaa sen tarkemmin avaamatta. Yksittäin mainittuja matkustamista vaikeuttavia seikkoja olivat
esimerkiksi invataksin hinta, veneisiin ja lauttoihin nousu, avustajan puute sekä palveluntarjo-
ajien ennakkoluulot vammaisuudesta ja sen rajoitteista. Kuusi vastaajaa totesi, ettei heille tule
mieleen mitään erityisiä matkustamiseen liittyviä vastoinkäymisiä.

Haasteet perillä luontomatkailukohteessa ovat luonteeltaan verrattain monimuotoisia vaihdel-
len parkkipaikan löytämisestä henkilökunnan esteettömyysosaamiseen (kuvio 17).

Vaikeudet löytää sopiva parkkipaikka suosituimmissa luontokohteissa
Ennakkotiedot kohteen esteettömyydestä eivät pitäneetkään paikkaansa ...
... tai esteettömyys olikin vain osittaista
Haasteet luontoreitillä kuljettaessa
Erytishaasteena esteettömien käymälöiden/vessojen puute,
toimimattomuus tai pitkä etäisyys
Opasteiden selkeydessä joskus toivomisen varaa
Majoituspaikkojen esteellisyys
Henkilökunnan esteettömyysosaamisen vajavaisuus

Kuvio 17. Haasteet perillä luontomatkailukohteessa. Avoimien vastausten yleisimmät teemat.

Luontomatkailukohteeseen saavuttaessa ensimmäisenä pulmana voi olla auton paikoitus, sillä
*parkkipaikat ovat monesti olleet viime aikoina täynnä ja retkeilykohteissa harvoin on invapaik-
koja.* Kysymyksiä saattaa herättää myös se, *mahtuuko auto tarpeeksi lähelle esim. telttapaiikkaa.*

Perille tullessa voidaan huonossa tapauksessa havaita, ettei esteettömyys ollutkaan aivan sitä mitä ennakkotiedoissa oli annettu ymmärtää. Tätä teemaa käsittelevien vastausten määrä viittaa siihen, että pettymykset esteettömyyden asteeseen eivät ole mitenkään harvinaisia tai poikkeuksellisia. Seuraavassa muutamia sitaatteja vastauksista:

- *Asiat eivät ole aina niin kuin sanotaan tai luvataan. Esteettömyys/saavutettavuus ymmärretään joskus hyvin eritasoisesti, tai sitten ei ymmärretä asiaa ollenkaan.*
- *Perillä kohteessa on mahdollisuudet omatoimiseen liikkumiseen huomattavasti odotettua heikommat.*
- *Wc ei välttämättä olekaan esteetön (vaikka niin olisi väitetty).*
- *Ei olekaan invalidille sopiva.*
- *Ennakkoon katsotut kuvat eivät vastaa todellisuutta.*

Syynä pettymyksiin ja täyttymättä jääneisiin odotuksiin voi olla esteettömyyden osittaisuus, jolloin tarjottava palvelu on tietyiltä osiltaan esteetön, toisilta osiltaan taas ei. Tällainen puolittien jäänyt esteettömyys palveluntarjonnassa ilmeni edellä vähintäänkin rivien välissä myös matkakohteen suunnitteluun ja kohteeseen matkustamiseen liittyvien haasteiden yhteydessä. Perillä kohteessa esteettömyysajattelun keskeneräisyyksiin voi törmätä yhtä lailla retkeilyreiteillä kuin majoituspaikoissa ja ravintolatilissa.

- *Esteetön reitti, mutta esim. tulentekopaikka esteellinen, eli ei päästetä paistamaan makaraa.*
- *Esteettömällä laavulla tulipaikka saattaa olla sijoitettuna niin, ettei penkin ja laavun välistä mahdu kulkemaan apuvälineen kanssa, jolloin laavuun tai puolikotaan ei välttämättä pääse sisään, vaan jää "penkkiringin ulkopuolelle".*
- *Esim. laituri on esteetön, mutta polku sinne ei tai sitten toisinpäin.*
- *Esteetön ravintola, majoituspaikka tai muu vastaava ei olekaan kokonaan esteetön tai on kalustettu niin ahtaasti, ettei tilassa lopulta pääsekään liikkumaan esteettä.*

Luontomatkailun ytimessä ovat elämykset, joita saadaan luonnonympäristöissä liikuttaessa ja oleillessa. Siksi ei ole yllättävää, että haasteet luontoreiteillä kuljettaessa otettiin toistuvasti esille myös vammaisten ja toimintarajoitteisten vastauksissa. Reittien päällysteiden rakennevirheet ja rapistuminen sekä polkujen juurakot, kivikot ja korkeuserot voivat lievimmillään aiheuttaa vastusta ja pahimmillaan vaaratilanteita. Niin ikään tauko- ja tulipaikkojen varustuksessa ja esteettömyydessä on reiteillä liikkuvien kokemuksen mukaan joskus paljonkin toivomisen varaa.

- *Perille päästyä saatan joutua kääntymään takaisin, mikäli reitti ei ole riittävän selkeä tai tasainen, että sokeankepin kanssa on mahdollista edetä turvallisesti.*
- *Kohteessa ei välttämättä pärjääkään pyörätuolilla, erilaisia vaaroja esim. liian jyrkät mäet, vaara pudota reitiltä.*
- *Esim. leveillä pitkospuilla oli yksittäisiä askelmia.*

- *Proteeseilla en pysty kävelemään kerralla kovin pitkästi. Istuimia tarvitsisi...*
- *Portaissa ei kaidetta.*
- *Huono pääsy puuliiteriin pyörätuolilla ja liian isot ja painavat puut liiterissä.*
- *Puita on, mutta liiterissä onkin portaat.*

Erytishaasteena luontoreiteillä on esteettömien käymälöiden/vessojen puuttuminen, toimimattomuus tai pitkä etäisyys. Yksi selvitykseen osallistuneista havainnollisti epäkohtaa kertomalla tilanteesta, jossa kohteessa oleva ainoa inva-wc oli lukossa ja pois käytöstä. Toinen vastaaja ihmetteli, miksi *huussin istuin on mitoitettu keskimittaa pidemmille akrobaateille.*

Muutamissa vastauksissa moitittiin reittimerkintöjen ja opasteiden heikkoutta ja vaikeaselkoisuutta, mikä on tyypillinen luontomatkailijoiden kritiikin aihe ja ikuisuusongelma riippumatta siitä, onko matkailijalla terveydellisiä rajoitteita vai ei.

Majoituspaikkojen esteellisyys sai sekin palautetta kysyttäessä perillä luontomatkailukohteessa koettuja haasteita. Luontomatkailukohteessa vierailtaessa ei riitä, että aktiviteettiympäristöt ovat esteettömiä, jos majoitus ja muut peruspalvelut eivät sitä ole – ja päinvastoin.

- *Majoitus ja toimimattomat tilat tuovat ylimääräistä jumppausta.*
- *Majoituspalveluissa ei ole huomioitu esteettömyyttä.*
- *Majoituksessa voi olla paljon rappusia.*
- *Esimerkiksi mökkien, infopisteiden, huoltorakennusten ja vessojen valaistukset ovat luokattoman huonot.*
- *Mökkiedustan ja laitureiden tms. laudoitukset kastuessaan liukkaat.*

Oman teemaluokkansa luontomatkailukohteiden haasteista muodostaa vielä palvelujen tarjoajien esteettömyysosaamisen vajavaisuus. Esteettömyysosaamisen puuttuminen vaikuttaa palvelukokemuksen ohella myös palvelujen ostohalukkuuteen.

- *Palveluja tarjoavan yrityksen henkilökunnan osaamattomuus esteettömyydestä.*
- *Työntekijöiden tietämättömyys esteettömistä reiteistä tai palveluista.*
- *Paikan henkilökunta ei ymmärrä näkövammoista mitään.*
- *Viittomakieltä osaavaa henkilökuntaa en ole vielä tavannut missään ja kun on kuulonäkövammainen, vaikuttaa varsinkin edellä mainitut asiat siihen, miten paljon haluaa esim. huoltorakennusta käyttää tai aamupalaa ostaa.*

Muut erikseen luokittelemattomat haasteet, joita vammaiset ja toimintarajoitteiset luontomatkailukohteissa ovat kokeneet, liittyivät esimerkiksi apuvälineiden vuokraukseen ja avustajan saantiin, jonka tarvetta ei tosin aina ole helppo arvioida käytettävissä olevien pohjatietojen hataruuden takia. Erään kyselyyn vastanneen mielestä haastavaa voi olla myöskin *osallistuminen*

aktiviteetteihin yhdessä ns. terveiden kanssa, koska jään esim. vaelluksella jälkeen ja muiden on odotettava. Osin samankaltaista ajatusta lienee taustalla myös seuraavassa vastauksessa: Tähän asti ei ole ollut isoja haasteita, jos olen matkustanut kohteeseen, jossa ymmärretään ja hyväksytään pyörätuolilla liikkuvat.

9 MILLAISILLE ESTEETTÖMÄN LUONTOMATKAILUN PALVELUILLE OLISI KYSYNTÄÄ?

Luvun otsikko on yksi hankesuunnitelmassa määritellyistä selvitettävistä asioista. Sähköisessä kyselyssä avoimesti vastattavan kysymyksen sanamuoto oli *Millaisille esteettömän ja saavutettavan luontomatkailun palveluille olisi mielestäsi kysyntää?* Vastausaktiivisuus tähänkin kysymyksen oli suhteellisen korkea, sillä selvitykseen osallistuneista alle neljännes jätti kysymykseen kokonaan vastaamatta. Saadut vastaukset analysoitiin samankaltaisella tavalla kuin edellä luontomatkailun haasteiden yhteydessä tehtiin luokittelemalla vastauksissa useimmin mainitut palvelutarpeet omiksi teemaryhmikseen. Seuraavassa palvelutarpeita kuvaavien teemaryhmien otsikot on **lihavoitu** ja niiden alla olevat valikoidut suorat sitaatit ja katkelmat vastauksista *kursivoitu*.

Kaikenlaisille esteettömille luontomatkailupalveluille on kysyntää

Usean vastaajan mielestä kysyntää olisi kaikenlaisille luontomatkailupalveluille edellyttäen, että ne ovat aidosti esteettömiä. Tarjolla olevien esteettömien luontomatkailupalvelujen määrä ja valikoima ei nykyisellään ole riittävä.

- *Ihan minkälaiselle vain. Nyt tarjonta on minimaalista.*
- *Kaikelle mikä saadaan oikeasti saavutettavaksi ja esteettömäksi.*
- *Kaikille, mitkä ovat kokonaan esteettömästi toteutettavissa.*
- *Kaikenlaisille. On niin monenlaista liikkujaa.*
- *Monenlaisille palveluille on varmasti käyttäjäryhmänsä.*

Vammaisille ja toimintarajoitteisille samankaltaisia luontokokemuksia kuin muillekin

Inklusiivisen matkailun periaatetta sivuten esteettömien luontomatkailupalvelujen elämykselliset odotukset ovat lähtökohtaisesti aivan samoja kuin luontomatkailupalveluilla yleensä. Tämä sinällään itsestään selvyys ilmaistaan yksiselitteisesti esimerkiksi seuraavassa vastauksessa: *Itse toivon mahdollisuutta tehdä samoja asioita kuin ns. vammattomatkin tekevät, kahvittelua laavulla, retkeilyä, pitkospuita jne.* Olennaisinta on pääsy luontoon ja siitä nauttiminen havainto- ja elämysympäristönä, itseisarvona, luontoharrasteiden toimintakenttänä tai sosiaalisen kanssakäymisen puitteena (esim. Järviluoma, 2006, s. 149-152).

Kattavan esteettömyystiedon saanti etukäteen ja paikan päällä

Yleisimmin mainittu esteettömän luontomatkailun palvelutarve koskee esteettömyystiedon saantia. Kyseinen tarve nousi korostuneesti esille myös luontomatkailun suunnitteluvaiheen haasteita kysyttäessä (kuvio 15 sivulla 24). Esteettömistä reiteistä ja muista luontomatkailupalveluista olisi oltava netissä kattavat, yksityiskohtaiset ja ajantasaiset kuvaukset, joiden pohjalta

jokainen voi luottavaisin mielin arvioida kohteen sopivuutta itselle ja seurueelleen. Tähän liittyen eräs vastaaja ehdotti vertaisportaalin perustamista esteettömän luontomatkailun informaatiokanavaksi. Paitsi luontomatkan suunnittelua silmällä pitäen, myös itse luontokohteissa on pidettävä huolta tiedon riittävydestä ja saavutettavuudesta.

- *Esteettömistä reiteistä tarkat tiedot nettiin. Kuvat näyttämään mitä on odotettavissa.*
- *Kattavat kuvaukset reitistä kuvilla/videoilla nettiin, jotta jokainen itse pystyy päättelemään, soveltuuko itselleen.*
- *Tietoa nettiin esteettömyyden tasosta ... pääseekö liikkumaan sähköpyörätuolilla?*
- *Minulla on jalkavamma, joka rajoittaa vaikeammassa maastoissa kulkemista, siksi reiteistä olisi saatava hyvä kuvaus etukäteen, muuten on koko reissu pilalla.*
- *Infotaulut myös pistekirjoituksella.*
- *Selkeitä opasteita lyhyillekin reiteille.*

Enemmän esteettömiä reittejä – myös pidempiä ja vaativampia

Esteettömille reiteille on kyselyyn vastanneiden mielestä kysyntää. Varsinkin pidemmät reitit olivat monien haaveissa. Lyhyet esteettömät reitit palvelevat hyvin tarkoitustaan, mutta luontokohteen houkuttelevuuden kannalta lienee niin, että tarjolla olevien esteettömien reittien pituus on suorassa suhteessa esteettömän luontomatkailukohteen vetovoimaisuuteen. Reittien pituuteen liittyen helppojen reittien rinnalle kaivattiin haasteellisempia ja yöpymisenkin mahdollistavia vaihtoehtoja.

- *Esteettömiä reittejä ylipäätään olisi hyvä olla enemmän.*
- *Pidempiä pyörätuolireittejä luontoon.*
- *Enemmän pidempiä reittejä.*
- *Pitkät luontoreitit (4 km on ok, muttei vielä pitkä).*
- *Varmasti on kysyntää esteettömille reiteille, jotka olisivat hieman pidempiä kuin aivan muutaman sata metriä.*
- *Vähän pidemmille ja haastavammille reiteille.*
- *Riittävän pitkiä vaativia esteettömiä reittejä. Jopa pidempiä "vaellusreittejä", joissa voisi kulkea esim. 10-15 km/päivä mutta voisi kuitenkin yöpyä sisätiloissa päivämatkojen välillä, kun ei voi raskasta rinkkaa kantaa TAI tavaransiirtopalvelu eri etapeille (pääsisi ns. päivärepulla menemään).*

Huomio esteettömien reittien pinnoitukseen ja rakenteisiin

Reittien kuljettavuutta ja kapasiteettia määrittävät ominaisuudet, kuten polkujen pinnoitukset ja leveydet, vaikuttavat ratkaisevasti luontomatkailupalvelujen kysyntään ja soveltuvuuteen eri käyttäjäryhmille. Reittien pintamateriaaleista vastaajilla oli hyvinkin yksityiskohtaisia ja asiantuntevia näkemyksiä.

- *Enemmän leveitä "puupolkuja". Ne ovat helppokulkuisia.*
- *Esteettömiä luontopolkuja voi olla monenlaisia. Osa ihan pyörätuoleja varten, mutta myös sellaisia välimallin esteettömiä, joissa polut on täytetty jollakin soralla tms. että*

ne ovat tarpeeksi leveitä ja tasaisia, niin ettei juurakot näy. Niissä pääsee vähän huonojalkaisetkin.

- *Hiekkapohjaiset reitit, joissa mahtuu kulkemaan opastettuna. Talvella kahden henkilön mentävät lumikenkäreitit. Patikointipolkuja voisi ainakin hieman avartaa.*
- *[Tarvetta] reiteille, jotka ovat esteettömiä esim. päällystetty kivituhkalla tai kivituhkan ja hakkeen sekoituksella (pehmeä mutta liikuttava) tai sitten asfaltoitu väylä, joka ei ole ympäristöönsä nähden liian massiivinen (vrt. pyörätie ojineen ja avoimine ympäristöineen, joka ei sovellu luontomatkailuun) tai sitten voi olla lastenvaunun/pyörätuolin levyinen puupintainen väylä. Luonnon pitää olla lähellä, kosketettavissa, polulta.*
- *Pitkospuita kaiteella, tai muutoin selkeästi merkittyjä polkuja pitäisi olla enemmän.*
- *Heijastintolppia ja muut valaistukset liiketunnistimilla.*
- *Levähdyspisteitä, ohituspaikkoja.*

Esteettömät kalastusmahdollisuudet useiden vastaajien toiveissa ...

Esteettömän luontomatkailun palvelutarpeita tiedusteltaessa kymmenen vastaajaa ilmaisi halunsa kalastaa matkailukohteessa joko matkan päätarkoituksena tai oheisaktiviteettina. Myös *esteettömät kalastusretket olisivat hienoja, jos ne saataisiin kohtuuhintaisiksi.* Esteetön kalastus edellyttää omanlaisiaan esteettömiä puitteita riittävässä määrin, kuten eräs vastaajista toteaa: *Itse kalastusta harrastavana niin kunnollisia laitureita, joista pystyy virvelöimään, enemmän kuin yksi laiturijärvi tai jokikohde. Ei koske kirjolohilammikoita.*

... samoin muut vesiaktiviteetit

Kalastuksen lisäksi muista luonnonvesiä hyödyntävistä harrasteista kysyntää on vastausten perusteella esteettömille melonta-, soutu-, veneily- ja koskenlaskuaktiviteeteille sekä luonnollisesti uintiharrasteille. Kalastuksen tavoin nämäkin aktiviteetit edellyttävät esteettömiksi räätälöityjä ratkaisuja. Eräs selvitykseen osallistunut harrastaisi mielellään *veneilyä, kun pääsisi veneeseen.* Samaa toivoi vastaaja, joka kertoi matkustavansa usein *lievästi liikuntaesteisen kanssa, ja olemme kaivanneet esim. laitureita, joista pääsee kanoottiin helposti.* Yhdessä vastauksessa koskenlaskua pidettiin mukavana luontoaktiviteettina, *mutta jos kesken laskua on "pakollinen" tauko, ei se ilman apuvälineitä ole mielekästä liikuntarajoitteiselle, sillä apuvälinettä harvoin saa mukaan koskiveneeseen.*

Myös esteettömät luontoretket ja safarit kiinnostavat

Esteettömien luontoretkien osalta vastauksissa toivottiin esimerkiksi *yhteisiä yön yli retkiä huonosti liikkuville.* Muuan vastaajista toivoi mahdollisuutta ottaa osaa sellaisille retkille, *missä oman avustajan mukana olo ei olisi välttämättömyys osallistumiselle.* Niin ikään motorisoidut safarit tärinättömästi mönkijällä, moottorikelkalla tai maastoautolla herättivät muutamissa vastaajissa mielenkiintoa.

Apuvälineitä vuokralle ...

Esteetön luontomatkailu vaatii monesti erityisiä apuvälineitä, joita ei välttämättä ole omasta takaa tai – kuten aiemmin luvussa 8 havaittiin – niiden kuljetus on haasteellista julkisissa liikennevälineissä ja muutoinkin. Myös apuvälineiden kokeilulle voi olla tarvetta sopivien ja turvallisten vaihtoehtojen löytämiseksi. Alla erään vastaajan esittämä pitkäkökko mutta perusteltu ja rakentava näkemys tarpeesta kokeilla ja vuokrata luontoliikkumisen apuvälineitä paikan päällä luontomatkailukohteissa.

- *Apuvälineiden kokeilu ja vuokraus. Moni saa käyttöönsä vain välttämättömät apuvälineet (esim. pyörätuoli tai apuvälinerattaat) mutta luonnossa liikkumiseen tarvittavia välineitä ei yleensä saa, koska se ei ole arjessa selviytymisen kannalta välttämätöntä. Lasten ja nuorten kohdalla sopivaa apuvälinettä on myös vaikea yrittää saada, jos ei ole mahdollisuutta kokeilla käytännössä riittävän kattavasti (esim. asfaltilla tai tasaisella hiekkapolulla kevyesti rullaava apuväline voikin olla epämukava niin kyydittävälle kuin avustajillekin kun mennään maastoon ja epätasaiselle alustalle). Osa apuvälineistä voi olla myös suorastaan vaarallisia haastavammissa olosuhteissa (eivät välttämättä kestä maasto-olosuhteita). Apuvälineet vievät paljon tilaa, joten niitä on myös vaikea kuljettaa pitkiä matkoja (esim. meiltä Kainuuseen on lähes 800 km). Esimerkiksi Malike:n apuväline teemapäiviä voisi ajoittaa syyslomaan ja hiihtolomaviikoille.*

... ja apuvälineille latausmahdollisuus

Puhelimien, otsalamppujen ja vastaavien ohella myös osa apuvälineistä on sähkökäyttöisiä (esim. sähköpyörätuoli, hengitystukilaitteet) ja niitä pitää aika ajoin ladata. Latausmahdollisuudet ja riittävä määrä pistokkeita majoituspaikoissa on näin ollen sekin yksi esteettömän luontomatkailun palvelutarpeista.

Avustajan ja oppaan saannin mahdollisuus

Avustajan saanti on vastauksissa verrattain usein nostettu kysymys. Avustajaa tarvittaisiin varusteiden kuljettamiseen luontoreiteillä ja ylipäätään luontoretkien mahdollistamiseen. Vastauksissa pohdittiin, voisivatko luontomatkailukohteet tehdä avustaja- ja opaspalvelujen tarjonnassa yhteistyötä sosiaali- ja terveysalan yritysten tai Metsähallituksen kumppanuusyritysten kanssa. Vastauksissa toivottiin myös viittomakieltä taitavia oppaita.

- *Olisi ekstra, jos olisi mahdollista, että pystyisi välillä kulkemaan jalan ja joku kuljettaisi sillä välin sähköistä apuvälinettä (kevyttä kolmipyöräistä sähköscoottia ja toisaalta rullaattoria, kun itse kulkisi scootilla).*
- *Varusteiden kantopalvelu metsään, jos itse ei voi kantaa varusteita ja haluaa siellä yöpyä.*
- *Metsähallituksella on kumppanuusyrittäjiä, voisiko eräoppaita hankkia henkilökohtaisiksi avustajiksi luontokohteissa liikkumisen ajaksi?*

- *Olisi hienoa, jos kohteessa voisi saada henkilökohtaisen avustajan palveluita. Eli voisiko tehdä yhteistyötä jonkun sote-yrityksen kanssa? Me vanhemmat, jotka matkaamme erityislapsen kanssa, hyötyisimme usein apukäsistä retkellä.*
- *Olisin myös kiinnostunut palvelusta jossa liikuntarajoitteinen/kehitysvammainen lapsi/nuori pääsisi ohjatusti avustajien kanssa esim. laskettelemaan tai lyhyelle kelkkaretkelle tms. itsenäisesti. Moni erityislapsen perhe ei pysty luontokohteisiin lähtemään, koska lapsen hoito on niin sitovaa eikä mahdollisuutta hoitoapuun ole tarjolla - pelkkien esteettömien reittien kulkeminen tai porukan jakaminen (yksi jää liikuntarajoitteisen kanssa esim. majapaikkaan) on ikävää eikä innosta lähtemään.*
- *Viittomakielentaitoinen henkilökunta ja oppaat, jotka osaavat myös opastaa sokeaa.*

Turvallisuus ja avun saaminen poikkeus- ja hätätilanteissa

Turvallisuus luonnossa liikuttaessa on yksi keskeisistä luontomatkailukohteen valintakriteereistä (ks. kuvio 12 sivulla 21). Turvallisuusriskien ennakointi ja hallinta edellyttävät esteettömyysoasemista ja alan tietotaitoa, sillä esteettömiä luontomatkailupalveluja tarjoavien pitää oikeasti tietää, millainen on turvallinen ja esteetön ympäristö vammaiselle. Poikkeustilanteisiin vastauksissa ehdotettiin päivystysnumeroa, josta voi kysyä apua, kun pyörätuoli hajoaa metsään – muukin kuin 112. Kuulovammaisille apua hätätilanteessa olisi syytä olla saatavissa myös tekstiviestein, eikä vain pelkästään soittamalla puhelimella.

Muita esteettömän luontomatkailun palvelutarpeita

Yksittäisistä esteettömän luontomatkailun palvelutarpeista ja kehitysideoista mainittakoon esimerkiksi eläinten hyödyntäminen luontomatkailupalveluissa (*Jos reitit ovat pitkiä, voisi olla vaikka jokin hevoscärry, missä voisi istuen matkustaa*). Eräs vastaaja ehdotti puolestaan tunnistemerkintöjä reiteille kuvaamaan niiden soveltuvuutta eri ryhmille (*Esimerkiksi kansallispuistojen tiedoissa voisi olla pisteytys 1-5 sen mukaan, voiko reitillä liikkua pyörätuolilla, lastenrat- tailla, näkövammainen avustajan kanssa jne.*).

Luontomatkailupalvelujen tarjonnassa tulee olla ehdottomasti myös isommille liikuntarajoitteisten ryhmille sopivia majoituspalveluita yhdistettynä omatoimisesti kuljettaviin luontoreitteihin sekä esteettömiin elämysaktiviteetteihin. Ryhmäkoosta riippumatta palvelujen hinnoittelussa on ylipäättään syytä pitäytyä kohtuudessa, ainakin jos on uskomisen vastaajaa, jonka mukaan nyt on halvempaa lähteä Teneriffalle esteettömälle matkalle, kuin jonnekin Kainuuseen.

Asenneilmapiiri vammaisiin nousi esille myös palvelutarpeita kysyessä, sillä kysyntää nähtiin luontomatkailukohteelle, jossa olisi ihmisiä (siis muita asiakkaita) jotka hyväksyvät vammaisat. Näin ei monessakaan kohteessa ole. Suurin ongelma on siis asenne.

Luontomatkailukohteessa vierailevat toivovat tyypillisesti *rauhallista olemista*, toisin sanoen kaikkea muuta kuin ruuhkia. Rauhallisuuden tarve ei liene pelkästään persoonallisuuskysymys, vaikka muuan vastaaja toteaakin, että *vähemmän muita ihmisiä samalle polulle sopisi introvertille :D*.

Luvun lopuksi vielä lainaus eräästä vastauksesta kysymykseen: ”Millaisille esteettömän ja saavutettavan luontomatkailun palveluille olisi mielestäsi kysyntää?”.

- *Kaikelle mikä saadaan oikeasti saavutettavaksi ja esteettömäksi. Kysyntä olisi kova. Esteettömyyteen kaipaisin suunnitteluun oikeaa tietämystä esteettömyydestä. Nimenomaan esteettömien palvelujen käyttäjiltä saatua tietoa. Pelkkä suunnittelijan koulutus ei riitä.*

Toivottavasti käsillä oleva selvitys omalta pieneltä osaltaan antaa ääntä esteettömän luontomatkailun asiakaskunnalle.

10 JOHTOPÄÄTÖKSET

Selvityksessä tarkastellaan vammaisten ja toimintarajoitteisten luontomatkailijoiden asiakastarpeita luontomatkaa suunniteltaessa, kohteeseen matkustettaessa ja perillä kohteessa. Lisäksi selvitetään esteettömien luontomatkailupalveluiden kysyntää ja haasteita. Selvityksen tulosten perusteella voidaan lisätä alueen toimijoiden asiakasymmärrystä sekä suunnitella tulevat kehittämistoimenpiteet asiakaslähtöisesti. Seuraavissa kappaleissa esitellään kyselytutkimuksen tuloksista johdetut keskeiset huomiot erityisesti esteettömän luontomatkailun kontekstissa.

Esteettömiä luontoreittejä ja -kohteita suunnitellaan usein liikuntarajoitteisen käyttäjän näkökulmasta, koska he ovat yksi suurimmista esteettömiä palveluita tarvitsevista käyttäjäryhmistä. Myös selvitykseen vastaajissa korostui liikuntarajoitteisten vastaajien osuus ja se näkyi osassa vastauksista. Esiin nousivat mm. erilaiset liikkumisen apuvälineet, jotka koettiin tärkeäksi osaksi esteettömän luontomatkailun mahdollistamisessa ja niiden helppoa saatavuutta tulisi luontomatkailukohteissa edistää. Henkilökohtaista avustajaa tarvitsi noin kolmannes vastaajista, mutta tämän osalta on syytä huomioida, ettei palvelun tarjoajan tarvitse toimia avustajana, mikäli ei itse halua. Avustajaa tarvitsevilla avustaja on mukana matkalla. Vaikka liikuntarajoitteiset edustavat enemmistöä esteettömien luontoreittien käyttäjissä, ei muitakaan erityisryhmiä tulisi unohtaa esteettömän luontomatkailun asiakkaina. Eri toimintarajoitteisten tarpeet ja vaatimukset esteettömyydelle eroavat toisistaan.

Kyselyn teema ohjasi vastaajiksi erityisesti luontomatkailusta kiinnostuneita vammaisia tai toimintarajoitteisia. Kaksi kolmasosaa vastaajista teki luontomatkoja useita kertoja vuodessa ja kaikkina vuodenaikoina, vaikka kesä olikin suosituin vuodenaika. Matkalle lähdetään usein seurueena, joka voi koostua perheestä, ystävistä ym., mikä kasvattaa esteettömän matkailun ”todellista” asiakasmäärää. Huomioitavaa on, että näissä pienryhmissä voi olla mukana vain yksi esteettömiä palveluita tarvitseva, mutta luontomatkakohde valitaan sen esteettömyyden näkökulmasta. Heikkojen joukkoliikenneyhteyksien ja pitkien välimatkojen Kainuussa on lohdullista huomata, että enemmistö vastaajista liikkuu henkilöautolla, vaikka pitkä välimatka onkin haasteellinen.

Kuten jo aiemmin mainittiin, kyselyyn vastanneet olivat jo valmiiksi luontomatkailusta kiinnostuneita ja myös Kainuun luontomatkailun mahdollisuudet ja vetovoima tunnistettiin vastaajien keskuudessa. Tämä antaa hyvän pohjan tuottaa Kainuun esteettömien luontomatkailukohteiden

den viestintää käyttäjryhmälle. Yksittäisistä aktiviteeteista suosituimpia olivat retkeily ja tulistelut sekä vesistöihin liittyvät aktiviteetit, kuten melonta, kalastus ja uinti. Myös vähemmälle huomiolle jäänyt talviliikkuminen ja -retkeily eri välinein on suosittua, mikä avaa Kainuulle suositun talviliikuntamaakuntana uusia mahdollisuuksia. Uusista aktiviteeteista haluttiin kokeilla eri ohjelmalveluita, erityisesti talviset aktiviteetit vauhdikkaista koiravaljakkosafareista rauhallisempaan revontulien katseluun kiinnostavat. Kohteen vetovoimaa ja asiakkaiden viipymää lisää vastaajien mukaan esteettömien luonto- ja matkailupalvelujen monipuolisuus sekä apuvälineiden vuokrausmahdollisuus ja avustajan/oppaan saanti tarvittaessa.

Retkeilyn suosion lisääntyminen vammaisten ja toimintarajoitteisten parissa selittynee luontoympäristöjen esteettömyyden kehityksellä, joka on mahdollistanut yhä useamman pääsyn luontotoelämysten äärelle. Vesistömatkailun osalta olosuhteissa on vielä kehitettävää monella kohteella, mutta se on luonnollinen siirtymä esteettömiltä luontoreiteiltä seuraavan toiminnan pariin. Talven osalta käyttäjryhmää kiinnostaa matalankynnyksen talviretkeily, joka pitää sisällään niin maastohiihtoa kuin talviretkeilyä. Ohjelmalvelutuotteet vaativat uudenlaista tuotteistamista eri käyttäjät huomioiden. Useissa tapauksissa tämä ei tarkoita uusien tuotteiden tai palveluiden kehittämistä vaan olemassa olevien tarkastelua uudesta näkökulmasta.

Kattavan esteettömyystiedon saanti etukäteen on tärkeää käyttäjryhmän luontomatkojen suunnittelussa ja valinnassa. Reiteistä ja muista luontokohteista tietoa haetaan eniten internetistä yleisimmiltä luontomatkojen sivustoilta, mutta erityisesti reittien ja majoituksen osalta tarkempaa esteettömyystietoa haetaan eri sosiaalisen median ryhmistä, joissa erityisen hyväksi koetut kohteet nousevat esille. Tärkeimmäksi seikaksi vastaajien mielestä nousi etukäteistieto majoituksen esteettömyydestä. Esteetön tai ainakin osittain esteetön majoitus nousee keskeiseksi tekijäksi matkan päämäärän valinnan kannalta ja riittävän tarkka sekä oikeanlainen viestintä majoituskohteesta on siten kriittistä matkakohteen valinnalle. Asia, jossa useimmiten valitettavasti epäonnistutaan osin myös virheellisten olettamusten vuoksi. Majoitusmahdollisuuksista esteettömille kannattaa viestiä myös tapauksessa, jossa täysin esteetöntä majoitusvaihtoehtoa ei ole saatavilla. Riittävän kattavilla tiedoilla asiakas voi itse tehdä päätöksen majoituksen soveltuvuudesta. Sama koskee myös luontoreiteistä ja -kohteista viestittäessä. Tiedon kattavuus, tarkkuus ja luotettavuus ovat palvelujen tarjoajien vastuulla.

Lisäksi matkakohteen valintaan vaikuttavat merkittävästi toimintarajoitteesta riippumatta turvallisuus, aiemmat kokemukset sekä valmiudet palvella erityisryhmiä. Näihin verrattuna matkan

hintaa pidettiin vähemmän merkittävänä tekijänä, joten hyvästä palvelusta ja laadukkaasta tuotteesta ollaan myöskin valmiita maksamaan. Oikeanlainen viestintä ja hyvä palvelu ovat avainasemassa, kun käyttäjäryhmälle luodaan lisäarvoa ja haetaan kilpailuetua. Valitettavasti kyselyyn vastanneiden mielestä luotettavan tiedon saatavuus esteettömän luontomatkailun tarjonasta on huonolla tolalla. Luotettavan tiedonsaannin ongelmasta kertoo myös se, että käyttäjäryhmän jäsenet varaavat muita asiakasryhmiä enemmän suoraan palveluntarjoajalta saadakseen vastaukset majoitukseen, liikkumiseen ym. liittyviin kysymyksiin.

Selvityksen johtopäätöksiä voidaan johtaa muutamia keskeisiä huomioita, joihin tulisi Kainuun esteettömän luontomatkailun kehittämisessä panostaa, ja joihin myös esteettömän luontomatkailun kehittämisen hankkeet edesauttavat. Esteettömiä luontoreittejä ja -kohteita on Kainuussa jo hyvin tarjolla, mutta tieto niistä on vastaajien mukaan hajallaan eri lähteissä, epätarkkaa ja osin myös epäluotettavaa. Tiedon tuottamisessa ja esteettömyysviestinnässä kannattaa hyödyntää aihealueen asiantuntijoita sekä monipuolisesti käyttäjäryhmän edustajia. Tämä kannattaa toteuttaa ennen kaikkea osaamisen lisäämisen kautta niin suoraan matkailualan yrityksille suunnatuilla tietoisuuksilla kuin alueen oppilaitoksissa, toinen aste ja korkeakoulut, toteuttavalla opetuksella, jolloin työelämän palvelukseen valmistuu jo aihealueen osaavaa työvoimaa.

Toinen erityisesti Kainuuta koskettava esille nouseva asiakokonaisuus on esteetön majoitus ja sen saatavuus. Toimiva matkaketju, liikkuminen, majoitus ja aktiviteetit, on matkan mahdollistumisen edellytys. Jos jokin näistä ei kohtaa potentiaalisen asiakkaan ja matkakohteen välillä, suuntautuu matka asiakkaalla sopivampaan kohteeseen. Luontomatkailukohteet, myös esteettömät, sijaitsevat usein kauempana kuntakeskuksista ja sitä kautta majoituksen tarjoajat ovat pieniä muutaman majoitusyksikön matkailuyrityksiä, joiden tilat eivät välttämättä sovellu esteettömiä palveluita tarvitseville joko rakennusten iän, sijainnin, varustuksen ym. vuoksi. Myös tietämättömyydellä on osuutensa esteettömän majoituksen rajallisuudessa. Kun aihealue on tuntematon, ei esteettömyyttä ole osattu parantaa rakennuksia remontoitaessa rakennusmääräysten vähimmäisvaatimuksia lukuun ottamatta.

Vuonna 2018 ja sen jälkeen rakennettuja uusia luvanvaraisia hallinto-, palvelu-, toimisto-, liike-, varasto-, tuotanto- ja asuinrakennuksia koskee Valtioneuvoston asetus rakennuksen esteettömyydestä (241/2017). Nämä rakennukset voivat soveltua, esteettömyyden edistämistä koske-

vien vähimmäisvaatimusten ansiosta, monille erityisryhmien edustajille, vaikka ne eivät olisikaan rakennettu täysin esteettömiksi. Majoituskohteita tulisi tarkastella esteettömyyden näkökulmasta esteettömyyskartoitusten ja -katselmusten avulla ja viestiä riittävän tarkasti majoituksen soveltuvuudesta kohderyhmälle. Tämä tarkoittaa yksityiskohtaista tiedon tuottamista rakennuksen eri tilojen koosta, ovien leveydestä, portaista, kynnyksistä ym. sekä laadukasta kuvamateriaalia, josta käyttäjä voi tehdä johtopäätöksiä tilojen soveltuvuudesta omaa käyttöön.

Selvityksen lopuksi todettakoon Kainuun olevan oikealla tiellä esteettömän luontomatkailun edistämiseksi. Kiinnostus esteettömiä palveluita tarvitsevia käyttäjäryhmiä kohtaan tuli ilmi hankkeen toisessa Kainuun alueen esteettömien palvelujen tarjontaa selvittäneessä kyselyssä. Kyseessä ei kuitenkaan ole pikajuoksu, jossa tavoitellaan nopeasti maalia, vaan pikemminkin maraton, jossa hyvä valmistautuminen ja valmentautuminen mahdollistavat pitkäkestoisen tuloksetekokyvyn. Kokonaisvaltaisen esteettömän luontomatkailun Kainuu -hankkeen toimenpiteiden avulla valmistautuminen ja valmentautuminen mahdollistuvat ja palveluntarjoajien tehtäväksi jää toteuttaa oppeja käytännössä.

LÄHTEET

Aaltonen, A. & Ihalainen, N. (toim.) (2020). Yhdenvertaisuutta luontomatkailuun – Esteettömien ja saavutettavien luontomatkailupalveluiden suunnitteluopas. LAB-ammattikorkeakoulun julkaisusarja, osa 6. Haettu 28.10.2021 osoitteesta <https://www.theseus.fi/handle/10024/346648>

Biddulph, R. & Scheyvens, R. (2018). Introducing inclusive tourism. *Tourism Geographies* 20(4): 583–588.

Heikkinen, A. & Rissanen, P. (2021). Luonto kaikille Kainuu – yhdenvertaisuutta luontomatkailuun. Teoksessa K. Takala (toim.), *Aluevaikuttava Business osaamisalue* (s. 48–51). Kajaanin ammattikorkeakoulun julkaisusarja B:139. Haettu 28.1.2022 osoitteesta <https://www.theseus.fi/handle/10024/677966>

Invalidiliitto (2021). Saavutettavuus. Haettu 4.11.2021 osoitteesta <https://www.invalidiliitto.fi/esteettomyys/saavutettavuus>

Jutila, S. (2012). Esteittä pitkin matkaa: Lapin ohjelmapalvelutarjonnan esteettömyys. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Matkailututkimus. Haettu 3.11.2021 osoitteesta <https://lauda.ulapland.fi/handle/10024/61320>

Jutila, S. & Ilola, H. (toim.) (2013). Matkailua kaikille? Näkökulmia matkailun ennakointiin, osa II. Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutti. Haettu 28.10.2021 osoitteesta <https://matkailu.luc.fi/loader.aspx?id=dd690973-5875-439a-b8ca-ac95c358742e>

Järviluoma, J. (2006). Turistin luonto: Tutkimus luonnon merkityksestä matkailun vetovoimattajana neljässä Lapin matkailukeskuksessa. *Acta Universitatis Lapponiensis* 96. Haettu 3.11.2021 osoitteesta <https://lauda.ulapland.fi/handle/10024/61742>

Järviluoma, J. (2011). Kainuu – eikös se ole Suomessa? Mielikuvat Kainuusta matkailualueena vuosina 2003 ja 2008. Kajaanin ammattikorkeakoulun julkaisusarja A:9. Haettu 29.10.2021 osoitteesta <https://www.theseus.fi/handle/10024/38326>

Konu, H., Neuvonen, M., Mikkola, J., Kajala, L., Tapaninen, M. & Tyrväinen, L. (2021). Suomen kansallispuistojen virkistyskäyttö 2000–2019. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja A:236. Haettu 20.12.2021 osoitteesta <https://julkaisut.metsa.fi/assets/pdf/lp/Asarja/a236.pdf>

Korhonen, P., Heikkinen, A., Leimu-Pelkonen, H. & Stricker, P. (2021). Reittien tilanne ja kehittäminen Kainuussa. Teoksessa P. Korhonen (toim.), Outdoors Kainuu -hanke 2017–2020 (s. 34–47). Kajaanin ammattikorkeakoulun julkaisusarja B:124. Haettu 1.11.2021 osoitteesta <https://www.theseus.fi/handle/10024/495697>

Mansikkaviita, R. (toim.) (2016). Rohkeasti luontoon! – Näkökulmia yhdenvertaisen luontoliikunnan edistämiseen. Haettu 28.10.2021 osoitteesta <https://julkaisut.metsa.fi/julkaisut/show/2063>

Mansikkaviita, R. (toim.) (2019). Polku luontoon! – Näkökulmia yhdenvertaisen luontoliikunnan edistämiseen. Haettu 28.10.2021 osoitteesta <https://julkaisut.metsa.fi/julkaisut/show/2369>

Mantsinen, K., Örn, S. & Ekroos, T. (2010). Iloa ja hyötyä esteettömyydestä – Opas luontomatkailuyrittäjille. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun julkaisuja B:24. Haettu 29.10.2021 osoitteesta: <https://www.theseus.fi/handle/10024/79610>

Metsähallitus (2021). Kansallispuistojen käyntimäärien ja kansallispuistoverkoston kehitys 2010–2020. Haettu 29.10.2021 osoitteesta <https://www.metsa.fi/vapaa-aika-luonnossa/kayntimaarat/kayntimaarien-kehitys/>

Räsänen, P., Röksä, I., Parviainen, J., Halonen, K. & Rissanen, P. (2021). Inklusiivisen matkailun opas. Visit Finland. Haettu 28.10.2021 osoitteesta https://www.businessfinland.fi/497013/globalassets/julkaisut/visit-finland/tutkimukset/2021/inklusiivisen_matkailun_opas_2021.pdf

Saari, A. (toim.) (2020). Luontokohteiden esteettömyyden kartoittaminen ja kuvailu. Esteetön eräpolku -hankkeen raportti. Suomen Paralympiakomitea. Haettu 28.10.2021 osoitteesta <https://www.paralympia.fi/images/tiedostot/erapolku/erapolkuraportti.pdf>

Saari, A. (toim.) (2021). Liikuttaako? Toimintarajoitteisille henkilöille suunnatun Liikkujakyselyn ja Seurakyselyn raportti. Suomen Paralympiakomitean raportti 1/2021. Haettu 14.12.2021 osoitteesta https://www.lts.fi/media/lts_soveltava-liikunta/liikuttaako_raportti_uusi.pdf

Sievänen, T. & Nenonen, M. (toim.) (2011). Luonnon virkistyskäyttö 2010. Metlan työraportteja 212. Haettu 20.12.2021 osoitteesta <https://jukuri.luke.fi/handle/10024/536119>

Valtioneuvoston asetus rakennuksen esteettömyydestä (241/2017). Haettu 2.5.2022 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2017/20170241>